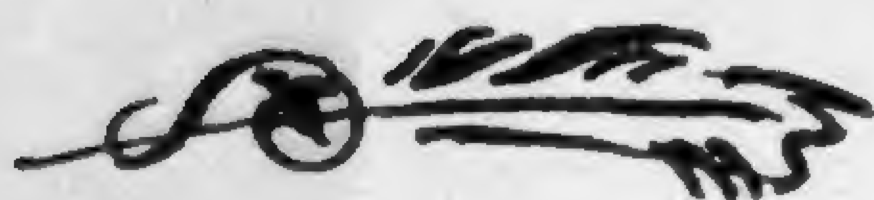
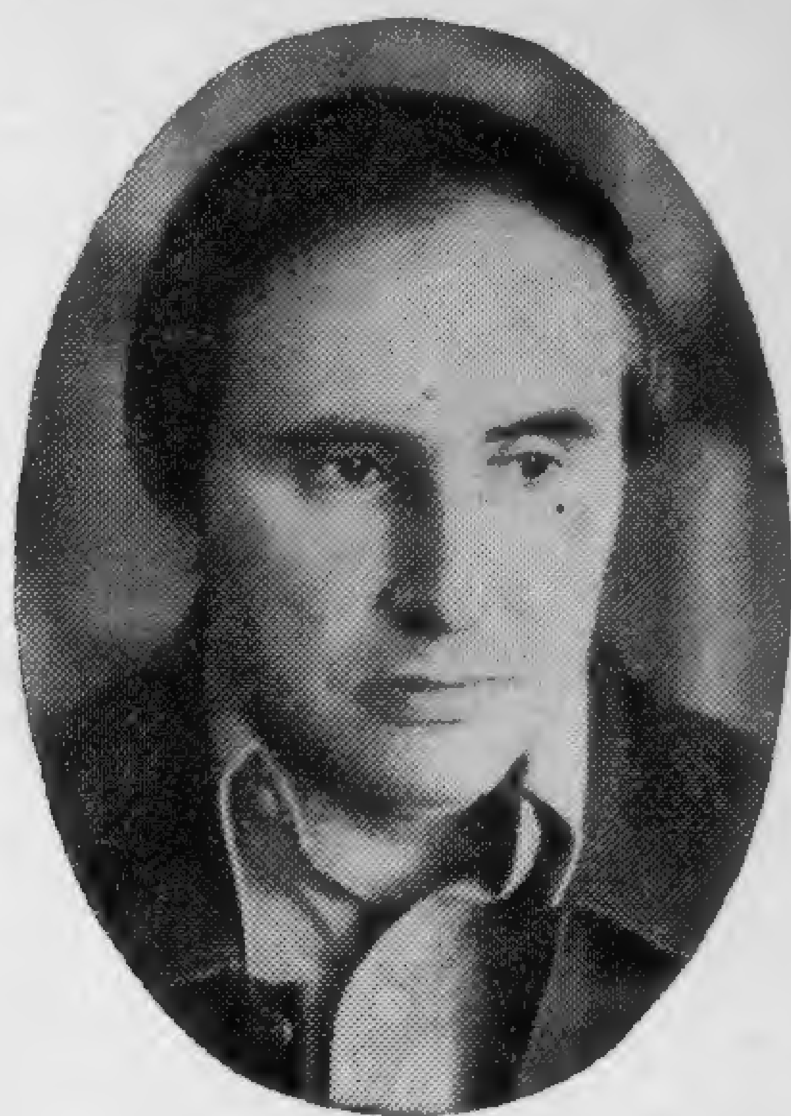
АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ

ветрана

АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ

ВЕТРАНА

КНІГА ПАЭЗІІ

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ
ЛІТАРАТУРА»
1979

Бел 2
В 35

Мастак Юрый Зайцаў

В $\frac{70403-126}{М\ 302(05)-79}$ 39—79

1

Закон шчодрасці

Не ведаю, колькі патрэбна вучонасці
для шчасця, для дружбы, для любві.
Ды паспрабуй усё гэта ўяві
без шчодрасці!
Нічога не выйдзе ў цябе, бадай.
Добрыя нашы ўсе парыванні,
як кветкі, хочуць, каб іх палівалі,
як поле, хочуць: расці ураджай.
Тут, як на сяўбе парой вясновай,
дзе поўнаю мерай сей і рабі!
У шчасця, у дружбы, у любві —
тая ж аснова.

* * *

Любоў адкрывае скарбы,
абсягі новых зямель.
Варожасць кідае на скалы,
нянавісць садзіць на мель.
Любоў і лад узвышаюць,
вядуць за далягляд.
Варожасць і злосць прыніжаюць,
адкідваюць назад...

Талака

Я меў магчымасць назіраць, як будаваўся новы Дом літаратара. Ты нават не ўяўляеш сабе, колькі людзей — розных прафесій і спецыяльнасцей, рознага ўзросту і грамадскага становішча — займалася будоўляй!..

З прыватнага пісьма

Дом будавалі талакой...
Дом будаваць — такая праца,
што лепей аднаму не брацца,
адзін не справішся з якой.

Ёсць спраў нямала на зямлі —
і для душы, і для заробку,—
якія робім паасобку.
А тут без грамады ні-ні.

Парой патрэбен нам спакой.
Парой шчыруем саматужна.
А тут узяцца трэба дружна,
узяцца разам, талакой!

Калі дом хочаш будаваць —
забудзь пра гонар, самалюбства
і іншае такое глупства
і талаку пачні ззываць.

І вось, як пальцы ў кулаку,
сыходзімся у талаку.

Каб сцены сталі навакол —
патрэбна ўзяцца талакой!

І каб страха над галавой —
патрэбна ўзяцца талакой!

І сонца каб па-над страхой —
патрэбна ўзяцца талакой!

І ўсталі — да рукі рука!
І ўзяліся — да локця локаць!
І камень набывае лёгкасць...
Падмурак... Сцены... Талака!

Адна з прыкмет закаханасці

Гэта прыкмета з прыкмет,
калі ўсё адзіна сведчыць:
табе належыць свет,
табе даравана вечнасць...

Гледзячы на фотаздымак

Вы бачылі, пэўна, гэтае фота?
На фронт адыходзіць чырвоная рота.
Ідуць, маршыруюць чырвонагвардзейцы...
Хто ў шынялі, хто ў ірванай паддзеўцы,
а іншыя проста паўраздзетыя.
Але ўсе надзеяй вялікай сагрэтыя.
Ідуць у лапцях, у ботах падзёртых,
а колькі размаху ў кроках іх цвёрдых!
Ідуць паўгалодныя, хлеб мерацць асьмушкай,
а вера палае чырвонаю стужкай.
Чырвоная вера, чароўная вера,
што заўтра пачнецца шчаслівая эра!
Ідуць, каб за шчасце галавы скласці...
На фота гляджу я: зайздроснае шчасце!

Драўгістэ

«Драўгістэ» — назва новай гасцініцы ў Вільнюсе, якая знаходзіцца побач з сасновым лесапаркам.

Дом твой — твае турботы.
Ды ўцякаючы з дому,
уцякаючы ад турбот сваіх,
ты ведаў, што дома памагаюць і сцены.
Ты ведаў, што на ўвагу чужых сцен,
на дружбу і блізкасць з імі
разлічваць асабліва не прыходзіцца.
Ты ведаў з уласнага вопыту,
як раўнадушна пазіраюць яны часам,
як ганарацца моўчкі сваім адчужэннем.
Ты ведаў гэтую розніцу
паміж сваімі і чужымі сценамі...
Але на гэты раз усё было інакш.
На гэты раз я рабіў вельмі важнае,
вельмі радаснае для сябе адкрыццё.
Я нечакана адкрываў для сябе,
што чужыя сцены таксама могуць набліжацца,
страціўшы уласцівую ім манеру
пазіраць на цябе абыякава і маўкліва,
што чужыя сцены могуць стаць раптам сваімі.
Гэта адбылося так.
Гэта адбылося раніцой.
Гэта адбылося ў той момант,
калі я выглянуў, прачнуўшыся, у акно
і ўбачыў узыходзячае сонца,
і ўбачыў, як яно палае,
як яно гуляе ў вокнах дамоў,
і ўбачыў дамы, новыя і светлыя,
як само ранішняе сонца,
і ўбачыў аблітыя сонцам сосны,
новыя і светлыя, зноў-такі

як само ранішняе сонца.
Убачыў асветлены свет у акне.
І ўбачыў тое ж святло па гэты бок акна.
Тое святло было на сценах майго пакоя.
Тым святлом напаўняўся ўвесь мой пакой.
Тым святлом напаўнялася мая душа.
Тым святлом напаўняўся ўвесь я
і рабіўся такім жа новым і светлым,
як само ранішняе сонца.
І ўжо не было мяжы
між тым светам і тым святлом,
што па той бок акна,
і тым светам і тым святлом,
што па гэты бок акна,
светам і святлом маёй душы.
І ў душы маёй загучала музыка,
загучалі ў душы маёй забытыя вершы.
Загучалі «Вясновыя радасці» Данелайціса.
Загучалі радкі Саламеі Нерыс,
якія яна пісала,
гледзячы на карціны Чурлёніса,
і з'яўленне якіх
так відавочна мне тлумачылася...
«А ўсё ж скажы мне — што тут свеціць?
Скажы, чаму так светла тут?..
І звоны клічуць зноў і зноў —
любоў і радасць, радасць і любоў.
О брат зямлі, будзь радасны і юны!»
Я як ніколі лёгка адгукаўся
на той вясновы, той прызыўны звон.
Я, брат зямлі, быў радасны і юны...
Я глядзеў у акно.
Я глядзеў па гэты бок акна,
глядзеў на светлыя сцены,
якія раптам сталі сваімі.
І мне патрэбна было слова,
якое змагло б хоць у нейкай меры
выказаць мой стан,
назваць тое святло,
якое так шчодра напоўніла ўсю прастору,
якое так цудадзейна зблізіла сцены,
свае і чужыя.
І я ўхапіўся за першае слова,

за назву гасцініцы — «Драўгістэ».
І я шаптаў яго, я паўтараў яго,
як паўтараюць каханае імя,
як паўтараюць магічнае слова,
як паўтараюць запаветнае заклінанне...
Потым ужо я спытаўся,
што гэта слова значыць.
Мне адказалі: «Дружба».
І я ўзрадаваўся, як дзіця,
яшчэ аднаму свайму адкрыццю,
і я з радасцю падумаў,
што карціна Чурлёніса і верш Саламеі Нерыс
так і называюцца ў арыгінале — «Драўгістэ».
Драўгістэ... Дружба... Светлае адзінства
вясны, надзей і нас, людзей...
«А ўсё ж скажы мне — што тут свеціць?..»
«Любоў і радасць, радасць і любоў».

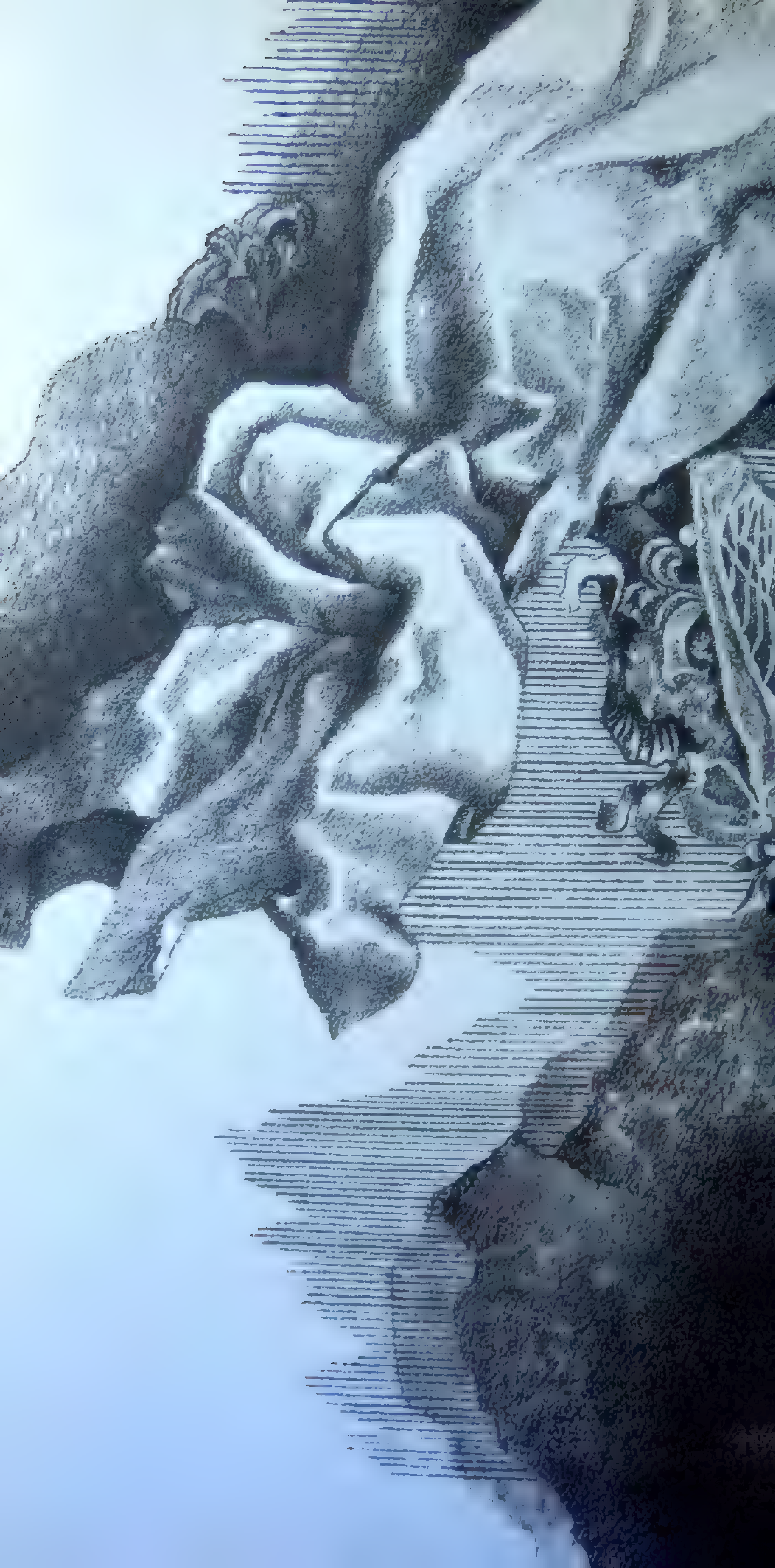
З польскіх уражанняў

О, матка боская — раўніна польская!
Чым едзеш далей, тым сумней і радней!
Плача душа, што не бачыў раней,
што наша спатканне такое позняе.
Варшава... Зялёна Гура... Аполе...
Польшча, ў чым тайна лёсу твайго?
Гатовы я плакаць ад таго,
што ўсё гэта, можа, не ўбачу болей.

* * *

Пра месца ў жыцці, як дзеці,
гадаем, думаем, снім.
Месца маё ў свеце —
месца ў сэрцы тваім.

Пра месца ў жыцці, як дзеці,
гадаем, думаем, снім.
Месца маё у свеце —
месца у сэрцы тваім.

Позірк з космасу

Шлях да зорак —
шлях скрозь ружы і скрозь церні.
Колькі дзён жывём
сярод касмічнай цемры.
Пачынаеш тут цаніць
усё, што зведана
на зямлі, якая ўтульна так асветлена.
Сонцам, месяцам асветлена зямліца.
І яшчэ адна там ёсць святла крыніца.
Калі лёс табе ўсміхнецца —
табе стрэцiцца
тая дзіўная жанчына,
што ўся свеціцца.
Ты ў лятунках
з той жанчынаю вітаешся.
Ты ў думках
да жанчыны той звяртаешся:
«Мала сонца, мала зорак, мала месяца.
Падары святло, якім жанчына свеціцца!
Перад ім любая знікне беспрасветнасць...
Мая яснасць, мая светласць, мая ветласць!»
Тут, у космасе, мы бачым зорак многа.
Не хапае сэрцу тут святла зямнога...

* * *

Ёсць сіла — будзе справа,
ёсць справа — будзе рух
(налева, направа, прама,
уверх, уніз, наўкруг).
Сіла — справа — рух.
Сіла — цела — дух.

* * *

Трагічна-сумная няўвязка:
ёсць ласка, ёсць патрэба ў ёй,
але раздзелены часта сцяной
патрэба гэтая і ласка.

Выключэнне

Самаўдасканальванне —
рэч, вядома, пахвальная.
Вядзі рашучы бой
з натурай сваёй слабой —
з рознымі там заганамі,
са звычкамі паганымі...
Са слабасцю любой
вядзі рашучы бой!
Ды ў тым самасталенні
не зблытай з заганай сумленне,
са слабасцю нізкай — боль,—
і ведай: з сумленнем змагацца —
гэта няўдзячная праца,
гэта разбой, а не бой...

* * *

Не трэба больш старацца.
Гэтай і скончым нотай:
адзін мае рацыю,
другі — адзіноту.

* * *

Ёсць людзі — добрыя сапраўды.
І ёсць, што добрымі прытвараюцца.
І ёсць, што добрымі быць стараюцца —
праходзяць школу дабраты.
За ўрокам урок, за крокам крок...
Нялёгка школа гэта даецца.
Але яны далі зарок
і стрымаюць яго, здаецца.
За ўрокам урок, за класам клас...
Падтрымаем іх старанне,
іх сардэчнае парыванне,
пажадаем: «У добры час!»

* * *

Дзвярыма стукнулі напаследак...
Я на гадзіннік глянуў якраз:
не зорны,
не судны,
а сумны быў час —
час паміраня нервовых клетак.

* * *

Калі расстаемся мы з нечым,
нам блізкім і дарагім,
то як бы і не пярэчым,
мірымся з лёсам такім.
Ці то гэта ў нас знікае
уменне даражыць?
Ці гэта цана такая
за права па-новаму жыць?

Туга метэарыта

Адвергла мяне неба.
Зямля не прыняла.
Ляжу на зямлі я нема.
Чужая мне яна.
І я для яе іншародны...
Гляджу ў блакіт мне родны.
Я перад ім у даўгу.
Ды ўжо ўзляцець не магу...

* * *

Любоў нараджае не толькі дзяцей.
Любоў нараджае не толькі надзеі.
Любоў апрача дзяцей і надзей
прыносіць сумненні і падзенні.
Аддаўшы сябе сваёй сяўбе,
свету явіўшы плады залатыя,
самазнішчае яна сябе,
і разам з ёю знішчаюцца тыя,
хто яе носіць...

* * *

Пайшоў паслухаць — пачуў.
Пайшоў паглядзець — убачыў.
Пайшоў спазнаць — спазнаў.
Вяртаўся з верай ва ўдачу...

* * *

Каханне ў дваццаць пяць —
моцна абдымаць.

Каханне ў трыццаць пяць —
целам усім палаць.

Каханне ў сорак пяць —
кахаць або паміраць!

Якое каханне пазней?
Трэба спытацца ў людзей...

Як спяць дзеці?

**Засынаюць дзеці хутка,
моцна спяць, прачынаюцца чутка...**

* * *

Не знаходжу сябе ранейшага.
Ківаю спакойна галавой,
кажу разважна: «Усё да лепшага,
усё да лепшага, дружа мой...»
А ты прымаеш як належнае,
а ты падзяляеш мой спакой
і кажаш таксама: «Усё да лепшага,
усё да лепшага, браце мой...»

* * *

Ветразь ёсць — плыві!
Ёсць крылы — ляці да неба!
Шчасце ёсць — жыві!
І — скардзіцца не трэба...

Пытанне

А што, маглі б абысціся,
не зважаўшы— разысціся
ці, ўзважыўшы — размінуцца,
і нават не агледзіцца,
і нават жыць прыпяваючы,
жыць, дабро нажываючы?
Маглі б?

Жаночая гордасць

Ёсць звон ручая, ёсць свежасць рос,
ёсць веліч вяршыні горнай.
І ёсць яшчэ адно з дзівос,
гэта — жаночая гордасць.

Яна — не прыхамаць, не капрыз,
не д'ябальская забава.
Глянуць адчужана зверху ўніз —
святое жаночае права.

Ёсць нешта ў ёй ад гор і зор.
Ды ўсё-ткі зямны яшчэ болей
позірк яе, яе дакор —
аснова зямной любові.

Ёсць ветра бег, ёсць каханне наспех,
смех, грубы ў сваёй прыроднасці...
Самы вялікі мужчынскі наш грэх —
грэх супраць жаночай гордасці.

* * *

Ты кажаш, сяброў усё менш і менш?
Гаворыш аб гэтым як аб драме?
Ды горшае — гэта сціранне меж
паміж непрыяцелямі і сябрамі.

* * *

Загадка з загадак,
дзіва з дзівос,
ты — не выпадак,
ты — лёс.
Загадка з загадак,
дзіва з дзівос...
Пяшчота твая —
як дар нябёс.
І ліцца ёй не ручаём, не словам —
святлом вясновым...

* * *

Два шчасці ведае свет.
Адно — ружова-наіўнае,
як першы вясновы цвет.
Другое — сурова-зімняае,
што знаходзіць свой шлях
у муках і баях...

* * *

**Хоць на сем пядзей розуму май,
хоць будзь Цыцэронам, Саламонам,
ды, вызначаны прыродным законам,
розум твой знае мяжу і край.
А што датычыць дурноты... На жаль,
дурнота бязмежная амаль.**

* * *

Будзе шкада, як шкада бывае,
калі раптам гіне істота жывая.
Будзе шкада, як шкада бывае
птушкі, якую хтось забівае,
дрэва, якое сякера сячэ,
слязы, што сцякае па шчацэ.
Будзе шкада, як шкада бывае
воблака, што ўдалеч сплывае...
Што нарабілі мы з табою!
Шкада да болю...

Да герояў

А зараз не месца іроніі,
а зараз іронію ўбок!
Я гавару з героямі,
і ў горле горкі клубок.
Матросавы і Гастэлы,
скажыце з сваёй вышыні,
як вы смерць сустрэлі?
Як вы на подзвіг ішлі?
У нас тут розныя версіі.
Гаворыць з іх адна:
ішлі на смерць вы весела,
маўляў, вайна дык вайна!
Ішлі гулліва і слепа,
як на пляц, як на пляж.
Маўляў, быў просты, як рэпа,
быў лёгкі подзвіг ваш.
Я ж уяўляю інач ай
вас у тым баі...
Там быў парыў гарачы,
адчай і боль былі.
Прад вашымі вачыма
паўстала ўся айчына,
знявечаная вайной,
залітая крывёй.
Паўстала блізка, блізка.
Успыхнула ў сэрцы любоў.
І тут жа ворагаў выскал,
узброеных да зубоў.
Любоў і нянавісць зліліся,
і жыць немагчыма было!
І вы на ўвесь рост узняліся,

ішлі на жарало.
Сціснуўшы моўчкі зубы,—
толькі б застацца людзьмі! —
варожыя амбразуры
закрывалі грудзьмі.
Гэта быў як выдых
вашай гарачай любві.
Гэта быў як выбух
разгневанай крыві.
Гэта было гарэнне —
дашчэнту і датла.
Гэта было празарэнне,
была перамога святла!

Два полі

Песня

Было ў салдата два полі:
поле, дзе кветкі ірваў,
бегаў з сябрамі на волі,
і поле, дзе ён ваяваў.

Ціха было і чыста
у полі яго дзяцінства,
былі агонь і дым
на полі ратным тым.

Два полі было ў салдата.
Адно зелянела травой,
другое было ўзарата
вайной і паліта крывёй.

Было ў салдата два полі:
поле, дзе кветкі збіраў,
бегаў з сябрамі на волі,
і поле, дзе ён паміраў.

* *

Мёртвым паставім абеліскі,
паспачуваем тым, хто ім блізкі,—
маці, нявесце, удаве,
сірот пагладзім па галаве.
Яны спагадзе нашай рады.
Ды раны ёю не залячыць.
Мы можам страты аблягчыць,
ды застаюцца стратамі страты.

Вершы-зонгі з лібрэта оперы
па матывах аповесці В. Быкава
«ВОЎЧАЯ ЗГРАЯ»

Я перад вамі з памяццю сваёй...

Я перад вамі з памяццю сваёй.
Аднаму мне бывае цяжка з ёй.
Ідзе яна за мною, след у след,
ідзе за мною многа зім і лет.

Я перад вамі з памяццю сваёй...
Ніколі я ўжо не забуду бой,
дзе ўбачыў блізка смерць упершыню,
дзе сябра я выносіў з-пад агню.

Я перад вамі з памяццю сваёй.
Яна жыве ў лістоце веснавой.
Пачую, як гадзіннік ноччу б'е,—
і мроіцца трывожны кліч яе.

Яна то зоркай ранняй задрыжыць,
то хваляю азёрнай набяжыць.
Убачу, як заход гарыць ў агні,
і ўспомню тыя ночы, тыя дні...

Я вас прашу, не зведаў хто вайны,
прашу вас, мае дочкі і сыны,
узяць хоць долю памяці маёй —
каб потым ёй не зарасці травой.

Мне часам груз яе не па плячы.
Не знаю часам, як ёй памагчы.
Я мушу падзяліцца з вамі ёй.
Я перад вамі з памяццю сваёй...

Яшчэ невядома, хто болей жывы...

Яшчэ невядома, хто болей жывы,
а хто яшчэ мёртвы болей,—
хто паў, не схіліўшы галавы,
ці выжыў цаной хто любою.

А зрэшты, вядома, вядома здаўна.
Насмерць хто стаяў за край родны,
хто чашу ахвярную выпіў да дна —
па праву той бессмяротны.

Смерць смерцю адважнай асіліў герой.
Імя яго зззяе пачэсна.
А тым, хто пакінуў па-здрадніцку строй,
няма ў бессмяротнасці месца.

Дарога партызанская

Дарога партызанская,
балоцістая, гразкая,
ні ўзлесся, ні прасвета,
ні зоркі ў вышыні.
Глядзім мы на дарогу:
будзь ласкавейшай троху!
Лес родны, весялей нам пашумі!

Дарога або сцежка,
дзе зверу ступаць цяжка,
ці проста бездарожжа,
дзе не ступаў і звер.
Ідзем мы бездарожжам.
Мы не ісці не можам.
Не можам спатыкацца мы цяпер.

Што ў змроку нас чакае?
Ваўкоў галодных зграя?
Варожая засада —
ваўкоў двуногіх раць?
Ды мы ідзем лясамі,
ідзем і знаем самі,
што не сябе — радзіму
нам трэба ратаваць.

Гаі дзе салаўіныя?
Усё куткі савіныя
ды сцежкі ўсё звярыныя,
глухія гушчары.
І вось за ўсё за гэта
мігне нам даль прасвета,
заззяе раптам зорка угары...

Плач спаленай вёскі

У жалобным хоры зліваюцца галасы жанчын, дзяцей, старых

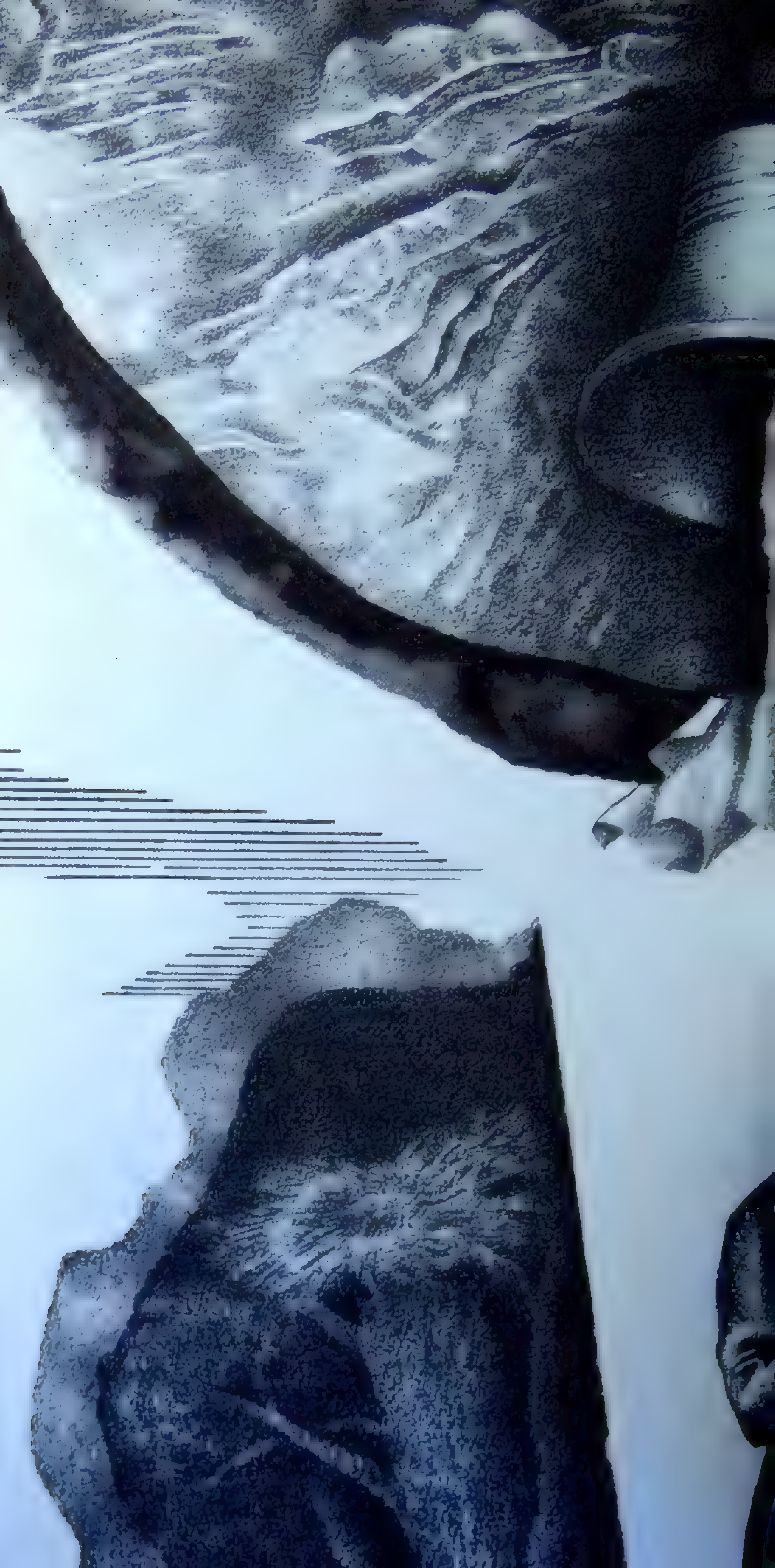
Людзі добрыя, рады прывеціць бы вас,
ды прыйшлі вы ў нядобры час,
у нядобры час,
у нядобры час,
у нядобры час.
Рады сустрэць бы вас хлебам ды соллю,
ды вось сустракаем смяротным болем,
смяротным болем,
смяротным болем,
смяротным болем.
Рады сустрэць бы крынічнай вадою,
ды вось сустракаем вялікай бядою,
вялікай бядою,
вялікай бядою,
вялікай бядою.
Хто вы, скажыце? Вакол нас змрок.
Спаліў вораг вочы, адняў у нас зрок.
Не бачым мы ні зямлі, ні неба...
Ўсё слепа,
Ўсё слепа,
Ўсё слепа.
Адкуль яно бралася, гэтае ліха?
Не чуем мы вас, няма у нас слыха.
Нас ахапіла глухая скруха...
Ўсё глуха,
Ўсё глуха,
Ўсё глуха.
Хацелі б сказаць мы вам добрыя словы,
ды вораг люты пазбавіў нас мовы.
Не вымавіць слоўца, бязмоўныя ўсе мы...

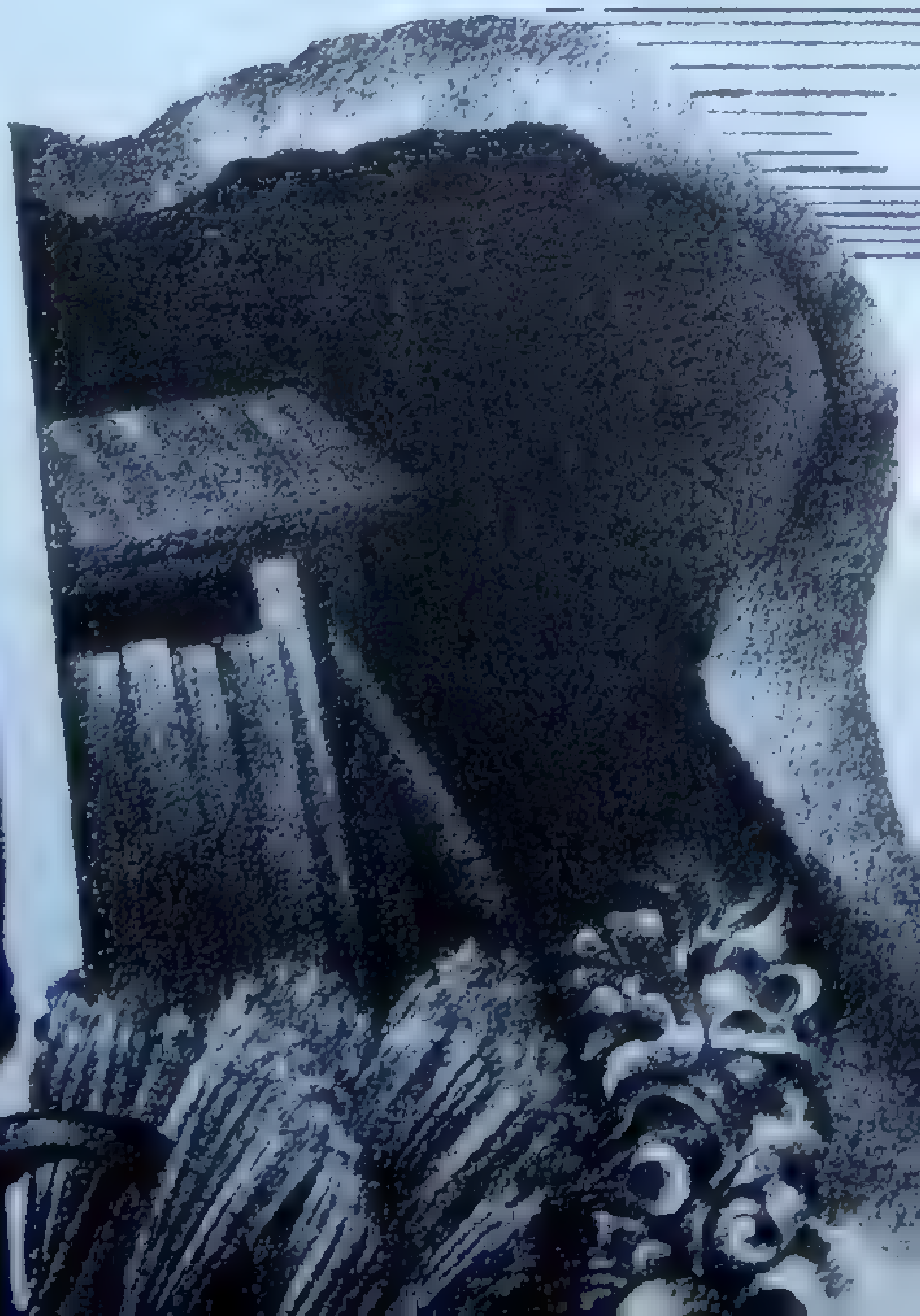
Ўсё нема,
Ўсё нема,
Ўсё нема.
Не можам прывеціць, не можам праводзіць.
Не мы на сяле — цені нашыя ходзяць.
Ні бачыць, ні чуць, ні слова сказаць мы не ў стане...
Мы попелам сталі,
Мы попелам сталі,
Мы попелам сталі.

Агонь

Які ты расклала агонь, вайна,—
жывое ўсё губячы скрозь.
Белай-бялюткай бяроза была
і пачарнела ўся вось...
Бярозы гараць,
горка ім паміраць,
а галоўнае — людзі гараць.
Такога агню не знала зямля,
стыхіі лютай такой.
Вёска гарыць сярод белага дня,
горад гарыць за ракой.
Хаціны гараць,
горка ім паміраць,
а галоўнае — людзі гараць.
Даўно адшугаў агонь вайны.
Бялее рад новых хат.
Бялее бярозка сярод вясны...
Не гасне боль нашых страт.
І вечны агонь
гарыць ўсё святлей
у памяць згарэлых людзей.

Рады сустрэць бы вас хлебам ды соллю,
ды вось сустракаем смяротным болем,
смяротным болем,
смяротным болем,
смяротным болем.

Сярод вялізнай, на ўвесь свет, вайны...

Сярод вялізнай, на ўвесь свет, вайны
і, значыць, на вачах у самой смерці
радзіўся чалавек — камяк жывы,
з'явіўся камячок ружова-светлы.

Не заглушылі першы крык ніяк
ні выбухі, ні стрэлы і ні стогны.
І асвятліў той крык як добры знак
мадонны партызанскай воблік строгі.

Пачуты быў той першы звонкі крык —
як выклік смерці, гвалту і знішчэнню.
І з таго крыку адкрываўся лік
жывому веснавому адраджэнню.

Гэй, груганнё, няма чаго кружыць!
Невынішчальныя жыццё і людзі.
Радзіўся чалавек...
І, значыць, будзе жыць
і прадаўжацца чалавецтва будзе!

Скажы, які ты...

Зноў лісцем звініць
                    пераможны наш май.
Віктар Платонаў, гасцей прымай.
Званых або нязваных,
ды прымай як жаданых.

Шукалі цябе мы, цябе мы знайшлі.
Сказаў ты: «Заходзьце!»
                    І вось мы зайшлі —
і паўшыя, і жывыя,
былыя сябры баявыя.

Мы ведалі бацьку і маці тваіх.
Хацелі б табе расказаць мы пра іх,
пра подзвіг іх неўміручы,
пра наш успамін балючы.

Хацелі б мы ведаць, як ты жывеш,
з кім ты сябруеш, з кім поплеч ідзеш,
другім памагаеш як часта,
як уяўляеш ты шчасце.

Ты тварам падобны на бацьку свайго.
А што, апроч твару, яшчэ ад яго?
Скажы: у грудзях тваіх б'ецца
бацькі вялікае сэрца?

Ці многа ў душы тваёй дабраты?
Віктар Платонаў, скажы, які ты —
на бацьку-героя падобны,
сын партызанскай мадонны?

З цыкла «ЛЯСНЫЯ ПРЫМАЎКІ»

* * *

Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць.

**Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць.
У лес не хадзіць — не мець лясіны.
Лясіны не мець — не мець хаціны.
Хаціны не мець — дзяцей не радзіць.
Баяцца ваўкоў —
не мець дачок і сынкоў.**

**Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць...
Не бачыць ні грыба, ні арэха,
не чуць ні шуму ляснога, ні рэха,
па сцежцы цяністай не блудзіць,
цудаў не адкрыць,
казак не стварыць,
вершаў не пісаць,
праўды не казаць
і нават саміх ваўкоў
не бачыць павек вякоў...**

* * *

Хто ў лес, а хто па дровы.

Хто ў лес, а хто па дровы.
Я ж па твой позірк, па твае бровы.

Хто ў лес, хто па будматэрыялы.
Я ж здабытчык не вельмі ўдалы.

Хто ў лес, а хто па выгады.
А я шукаю шляхі ды выхады.

Хто ў лес, а хто па дровы.
Я ж па твой голас, па твае словы.

Хто ў лес — каб далей прабрацца.
А я ўсё думаю пра брацтва.

Хто ў лес, а хто па дровы.
З табой ісці я ў лес гатовы,
каб на сонечным узлессі
слухаць шум сосен, птушыныя песні
і быць шчаслівым...

* * *

Лес сякуць — трэскі ляцяць.

**Выходзіць, парадак. Ціша ды гладзь.
Лес сякуць — трэскі ляцяць.
Лес сякуць, і, значыць, яшчэ
смала выступае, сок цячэ.
Лес сякуць, і ад стуку сякер
далей уцякаюць птушка і звер.
Лес сякуць, і раптам стоп:
«А можа, без гэтага лепш было б?»
Яшчэ пытаюць: «А дзе ж падлесак?»
Пачынаюць шкадаваць трэсак:
«Як бы без трэсак секчы лес?»
Ды тут жа доказ стары ўразрэз:
«Лес сякуць — трэскі ляцяць,
сякуць — на трэскі не глядзяць...»
На гэты доказ, стары і косны,
з'яўляецца іншы, новы, козыр:
«А што, калі разам з лесам тым
сук сячом, на якім сядзім?
А што, калі глянуць інакш на прагрэс:
не сеч сам лес?»**

* * *

Далей у лес — болей дроў.

...Болей дроў.
І меней кастроў,
агнёў дзіцячых, юначых,
вечным святлом пазначаных.

...Болей дроў.
І меней сяброў,
меней палян сунічных,
меней песень сінічных.

...Болей дроў.
І меней дуброў,
гаёў зялёных, святлістых,
крыніц гаючых, празрыстых.

...Болей дроў.
І меней гадоў,
што не пражыў, не зведаў,
меней прасек, прасветаў.

...Болей дроў.
І меней кастроў,
сяброў,
дуброў і г. д.

* * *

Колькі ваўка ні кармі — усё адно ў лес глядзіць.

Вызначым першую тэзу:
воўк не можа без лесу.
Для воўка выць ці не выць —
тое, што «быць ці не быць».

Раз воўк не можа без зграі,
глядзіць з тугою ў лес,
тэза ўзнікае другая:
«Карміць яго які сэнс?
Воўка карміць, выходзіць,—
дарэмна корм пераводзіць?»

Улічым наступную тэзу:
сярод сучасных ваўкоў
меней усё дзівакоў,
якім трэба лес да зарэзу.
Камфорт, спажывецкі дух
спрыяюць прыручэнню.
З адвечным сваім прызначэннем
не ладзіць наш шэры друг.

Праўда, ў хвіліны стрэсу
ён зноў глядзіць у бок лесу...

З цыкла «СМЕШНЫЯ ВЕРШЫ»

Прыкметы веку

Джынсавы джын вылез з бутлі.
І ў рэакцыі іншыя будні:
мяняе рэакцыя стыль і вераванне —
была махровая, стала махеравая.

Тры лепшых спосабы заварвання чаю

Першы

Лепшы спосаб заварвання чаю —
калі тым чаем сяброў прывячаю.

Другі

Лепшы спосаб заварвання чаю —
калі любоў яго суправаджае:
усмешка... пяшчотны позірк... лагода.
Словам, заварка, любоў ды згода.
Тады да чайнай самой цырымоніі
яшчэ дадаецца і водар гармоніі,
тады ў дадатак да цвету чайнага
дае знаць і прысмак шчасця звычайнага.

Трэці

Лепшы спосаб заварвання чаю —
той, што без злосці, без адчаю,
без слова нядобрага, аблыжнага,
без абварвання костачак бліжняга,—
той, што радасць жыцця пацвярджае.

Час выбівання дываноў...

Не любіць сусед мой Іваноў
час выбівання дываноў.
Яму дываны тыя несці на двор —
амаль перажыць катастрофу,
сустрэць смяротны прыгавор,
ісці на смерць, на Галгофу.
Ён нават, гледзячы на дыван,
прыходзіць у філасофскі стан
і кажа: «Змаганне з пылам —
гэта змаганне з Пірам.
Як ты дыван ні трасеш, ні б'еш —
пылу таму ні канца, ні меж,
сіл менш, а пылу ўсё многа.
Пірава перамога...»
Я не сказаў, што мой сусед —
спявак, барытон знакаміты.
Слухаў яго амаль увесь свет.
Ён, словам, не лыкам шыты.
Сваім дамачадцам і кажа ён:
«Я ж — знакаміты барытон!
Пяю я, знакаміты,
дык сцялю аксаміты.
А вы мне пра нейкія дываны.
Хай будуць тройчы пракляты яны!
Чым іх цягаць, паверце,
лепш выцягнуць мне ўсяго Вердзі!..»
Ды цешча ўсё гэта чула не раз,
і чула не раз гэта жонка.
Кажуць: «Але, ты — славутасць у нас,
пяеш ты соладка, звонка.
А што запяеш ты, наш салавей,

як скажам выбіць дыванчык?
Бяры, Валерка, шчотку жвавей,
Валя, бяры выбіванчык!
Валёк, не ўпірайся, не будзь гультаём!
Сёння ужо выбіваў увесь дом.
Выбілі зранку, не трацячы час,
і дырыжор, і пампэжа,
і першая скрыпка, і кантрабас...
Што натуральна — не грэшна.
Мы ж выбіваем за ўсіх пазней,
усё ў нас не так, як у людзей...»
— О, боская матка! — Іваноў
стогне барытанальна.—
Я гэта ўсё чую зноў і зноў,
як гэта ўсё банальна!..
І потым, жадаючы выйграць час,
ён барытон пераводзіць на бас,
зварот да маткі боскай
мяняе на лад філасофскі
і кажа: «Вы ўсе, на адзін капыл,
пра дываны ўсё ды пра пыл,
а змаганне з пылам —
гэта змаганне з Пірам.
Як ты дыван ні трасеш, ні б'еш —
пылу таму ні канца, ні меж,
сіл менш, а пылу ўсё многа.
Пірава перамога...»
Цешча не знае, хто такі Пір.
Ёй чуецца іншае нешта, вядома.
Кажа: «Ты б, Валя, можа, менш піў?
Для голасу лепш было б і для дома.
Піў бы ты меней, і пеў бы ты менш,
па гаспадарцы глядзеў бы лепш,
і, кажучы, Валя, між намі,
займаўся б больш дыванамі...»
Не любіць барытон Іваноў
час выбівання дываноў.
«Не любіць» — не тое слова,
ёсць іншыя ў Іванова.
«Эх, ухнем!» — бярэ Іваноў дываны.
(«Хаця б не сустрэць яе на двары!»)
Ідзе ўніз па лесвіцы Іваноў,
не стужкамі-лаўрамі ўвешаны,

а ўвешаны скруткамі дываноў
па волі жончынай-цешчынай.
(Дадам, што не толькі па волі іх —
па волі багоў дамавых усіх.)
Нясе Іваноў дываны на двор.
Кінуць бы, рынуць бы гэтыя скруткі!
«О, дайце, дайце...» Дзе мой дырыжор?
Дзе мой суфлёр са сваёю будкай?
Сумна нясе барытон дываны —
не верыць у поспех гэтай вайны.
Ды трэба ж несці і трэсці...
(«Яе не сустрэць бы ў пад'ездзе!»)
Я не сказаў, хто такая яна.
Што мае яна да дывана?
Прамых не мае адносін...
Бландзінка... Прыгожы носік...
Я ўдакладню, хто такая яна.
Таксама суседка мая адна,
суседка...
Студэнтка...
Светка.
З красунь, што трапляюцца рэдка.
І да таго — скажу ўжо цяпер —
паклонніца оперных прэм'ер.
Сустрэне ў пад'ездзе Іванова —
бляднее, нямее, ні кроку, ні слова.
«Здрасце» яго барытоннае
слухае, як непрытомная...
...Не любіць сусед мой Іваноў
час выбівання дываноў.

Цёмная сіла зайздрасці

Ад зайздрасці становіцца касым.
А. П. Чэхаў. Запісныя кніжкі

Адзін акасеў,
другі аблысеў,
а трэцяга так бяруць зайздрошчы,
што ператварыўся фізічна ў мошчы,
а духоўна зусім сапсеў.

Аднаму знаёмаму

Нічога, што блытаеш гунаў з готамі,
а готаў блытаеш з гугенотамі,
а трыгладзітаў — з паліглотамі...
Тое, што ты — не эрудзіт,
яшчэ не значыць, што ты — трыгладзіт.

Не будзе для свету вялікім ударам,
калі станеш блытаць катарсіс з катарам,
Сезана — з сезамам, а «макра» з «мікра»...
Ну будзе трохі і смешна, і прыкра.
Замест «парытэта» сказаў «піетэт»?
Перажыве і гэта свет.

Не будзе і ў тым вялікага грэху,
калі назавеш Эдзіту П'еху,
скажам, замест Піяф Эдзіт...
Нічога, што ты — не эрудзіт.

Нічога, калі нават кортыеў орган
зблытаеш з гордзіевым вузлом.
Хоць блытаць іх і не варта наогул...
Ды грэшна блытаць дабро са злом,
як кажуць, божы дар з яешняй.
Такое — нясмешна...

Медыцынскія парады на выпадак ікаўкі

Калі да вас прыстане ікаўка
і вы закугікаеце, як кнігаўка,
то скарыстайце парады тады.
Першая: цёплай папіце вады.
Калі ж не памогуць цяпло і вільгаць
і вы па-ранейшаму будзеце ікаць,
то ўжыйце іншы сродак тут
без асаблівага вагання:
вазьміце ды спыніце дыханне.
Не назусім, а на пару мінут.
Калі ж і гэта не дапаможа?
То... і без парад абыдзецца, можа.
Пацярпіце проста тады.
Не піце ніякай цёплай вады.
Дыхайце як ні ў чым не бывала.
Глядзіш, і мінае ўжо навала.
Глядзіш, і ікаўкі няма...
Прайшла сама!

Працэс выдаленя алкаголю

Працэс выдалення алкаголю
ідзе марудна, трудна, паволі,
ідзі ён з болем, са стогнам, са скрыпам,
з клятвенным хрыпам, з нявінным усхліпам,
ідзе ў цяжкім роздуме, у адчаі,
ідзе з дапамогай кавы і чаю,
вады мінеральнай, сыракваші,
белага мякішу, маннай кашы,
валідолу, касторкі, настойкі...
Добра, што маем хоць сродкаў столькі,
каб спрыяць выхаду алкаголю.
Працэс гэты — сімвал зямной юдолі.
Што за напасць гэта, што за няшчасце,
відаць асабліва па кантрасце
з уваходам таго ж алкаголю...
У тэмпе чокнецца застолле:
«Пайшлі! Паехалі! Памчалі!»
Выпілі дружна, залпам, адчайна!
Тут жа цяпло разлілося па целе.
Атрымалі — што хацелі...

* * *

> Дурняў не сеюць і не жнуць, самі нараджаюцца.
>
> *Народная прыказка*

Значыць, не трэба тут ні ўгнаенне,
ні структурны, культурны слой?
Значыць, працягваюць дурні род свой
па спосабу самаапладнення?

Каму каго берагчы?

«Беражыце жанчын!» —
напісала газета.
Як мужчыны адклікнуліся на гэта?
Закрычалі мужчыны дружна ў адказ:
«Беражыце не іх, беражыце лепш нас!»
І паўсталі два полы,
як варожых два станы.
І гатовы ісці,
як сцяна на сцяну.
І не знала газета,
закрыць як пытанне,
і не знала газета,
спыніць як вайну.
І закралася ў сэрца маё трывога:
«Калі нам узаемна не берагчы,
не шанаваць адзін другога,
то да каго прыйдзем днём за падмогай,
то каго будзем кахаць уначы?
Ці ўжо нам дзяцей нараджаць па плячы
без адзінства такога?»

Свята на бабровых тонях

Як паведамілі работнікі запаведніка, удасканалена пастка для лоўлі баброў. Дзякуючы гэтаму каштоўнаму вынаходніцтву працэс лоўлі стаў больш зручным як для паляўнічага, так і для самога звярка.

З газетнай заметкі

Сёння не плача ўжо бабёр,
не праліваe слёзы зацята.
На тонях бабровых сёння свята.
Весела ў пастку бабёр папёр...
Што значыць, словам, НТР!
Здаволены і лавец, і звер.

Паслухаем і другі бок

Калі прадстаўнік зеленгаса
ацэньвае работу садоўніка
і гаворыць, як добра
пастрыжаны газоны
і як выдатна выглядаюць
абсечаныя кусты,
калі ён разам з садоўнікам
выказвае у сувязі з гэтым
глыбокае задавальненне,—
то застаецца без увагі
яшчэ адзін голас,
застаецца нявыслуханым
яшчэ адзін бок:
гэта — сама трава,
гэта — самі кусты.
Можа, варта было б націкавіцца,
як адчуваюць і яны сябе таксама,
ці могуць яны ў сваю чаргу
выказаць такое ж задавальненне.
Калі нам падносяць рыбную страву
і мы пачынаем яе хваліць,
пачынаем гаварыць,
якая яна, рыба, свежая,
якая яна салодкая,
як мала ў ёй касцей
і як многа, відаць, фосфару,—
калі мы, словам,
пачынаем прызнавацца
смажанай рыбе ў тым,
як яна нам падабаецца,—
то застаецца ўсё ж
не высветленым яшчэ адно пытанне:
а ці падабаемся мы рыбе?

2

Колькі лет, колькі зім!

Паэма надвор'я
з метэаралагічнымі звесткамі,
гістарычнымі экскурсамі
і лірыка-псіхалагічнымі эцюдамі.

УСТУП
ШТОДЗЁННАЯ АКЛІМАТЫЗАЦЫЯ

Святлее ў акне палоска зары.
Сінее ранне ў аконнай раме.
Якая зара? Якое ранне?
Якое надвор'е на двары?

(Надвор'е, выходзіць, ад слова «двор»?
Што на гары — тое узгор'е,
а што на двары — тое надвор'е,
і там — то ціша, то дождж, то віхор.)

«Якое надвор'е?» —
як жэст абуджэння.
Ледзьве з падушкі ўзніму галаву —
гэтым пытаннем ужо жыву,
з яго пачынаю свой новы дзень я.

Якое надвор'е, сіноптык, скажы?
Як многа адказ твой азначае! —
Прадвырашае лёс ураджаю,
прадвызначае настрой душы.

Пытанне з пытанняў. Надзея з надзей.
Якое надвор'е — такі і дзень.
Пытанне старое, сівое, як свет.
Пытанню таму колькі зім і лет?
Старое, як свет,
як дзень, яно новае.

Як новая гэта палоска пунсовая.
Старое, як свет, і вечна новае.
Як новае гэта сонца вясновае.
Старое, як свет, і вечна новае.
Як новае гэта лета ліпнёвае.
Пытанне старое, адказ не стары:
надвор'е новае на двары.

Пытанне старое, як паданне,
і вечна новае пытанне.
Якое надвор'е на двары?
Метэастанцыя, гавары!

Якое надвор'е на двары?
Якое надвор'е на панадворку?
Якое надвор'е па той бок пагорку?
Па той бок Атлантыкі, у Нью-Йорку?
Якія там сёння веюць вятры?

Якое надвор'е на двары?
І там, у бары, і там, на гары,
і там, за барамі, за гарамі,
і там, за даламі, за марамі?

Там сёння ціха ці веюць вятры?
І там, дзе край неба,
там, дзе край света —
там хмарна ці светла?
Якое надвор'е на двары?
Дзень пачынаем гэтым пытаннем.
Метэазвесткі, як дары,
прымаем з душэўным трапятаннем.

«Чакаецца вецер, будзе ветрана...»
Тут жа прымаем да ведама.
«Надвор'е цёплае зменіцца сіверам...»
Збіраемся ■ сіламі.
«Ападкі чакаюцца...»
Што за ападкі? Душа аж у пяткі.
«Пройдуць дажджы...»
Дождж ціха пастуквае.
Збіраемся ■ думкамі.
«Днём будзе бязвоблачна, будзе ясна...»
Святлеем з мясцовасцю аднačасна.

Якое надвор'е на двары?
Якія вецер, дождж і сонца?
Спытайся, яшчэ раз паўтары
і будзь гатовы акліматызоўвацца.
Акліматызацыя — не эпізод,
не тое, што звязваем з міграцыяй.
Ідзе штодзень, штотыдзень, штогод,
вечна ідзе акліматызацыя.

Як ні чапляйся за статус-кво,
як ні лянуйся знацца, змяняцца,
надвор'е стукне ў акно:
«Працягваецца акліматызацыя!»
Калі разлічваеш сіл запас,
звяраеш іх з планамі, справамі, працамі,
не забывай улічваць штораз
закон штодзённай акліматызацыі.
Ён свой падатак бярэ у нас,
ад нас вымагае сілы і час.

Ідзе ліняние, змяненне кары,
ідзе абнаўленне — з вяршка да кораня...
Якое надвор'е на двары?
Сіноптык, скажы, якое надвор'е?
«Якое надвор'е?» —
надзея з надзей.
«Якое надвор'е?» —
падзея з падзей.
«Якое надвор'е?» —
пытанне, з якога
пачынаецца шлях-дарога.
Пытанне, якім пачаліся калісьці
пошукі земляў, законаў, ісцін.
Калумб не адкрыў бы Новага Свету,
калі б не ўлічваў напрамак ветру.
Не ўбачыў бы Ньютан
таго прыцягнення зямнога,
не ўнікні аднойчы
ў сэнс дажджу праліўнога.
Рэйс першы касмічны
з вясновым надхмар'ем
узгоднілі Каралёў і Гагарын.

Узважыў складаемыя надвор'я
Ленін, раней чым грымне «Аўрора».
(Багіня ранішняй зары,
якое надвор'е на двары?)

Якое надвор'е на двары?
Пытанне старое, адказ не стары.
Бо ў новага дня надвор'е новае.
Няважна, зімовае ці вясновае,
няважна, пагоднае ці суровае,
заўсёды новае, чорт пабяры!

Сплывае воблака зверху ўніз —
даўно вядомае як кучавое,
па форме і колеру дажджавое,
ды ў воблака новы зусім абрыс.
Чуецца ветру шум глухі.
Па дадзеных гідраметзаводкі,
тыя ж парыў і хуткасць, ды ўсё-ткі
у шуме ветру новыя ноткі
і тэмбр у ветру зусім другі...
Гэта абсалютна дакладна, што вецер, які быў пасля паўдня 27 ліпеня 1974 года, адрозніваецца па сваёй танальнасці ад ветру, які ўзняўся позна вечарам 2 студзеня 1976 года, а апошні, як неба ад зямлі, адрозніваецца сваёй тэмбравай афарбоўкай ад свайго сабрата, які шумеў-гудзеў з усіх сіл 3 мая 1978 года. (Сведчу, што ўсе адзначаныя дні сапраўды былі ветраныя.) І справа тут не толькі ў тым, што надвор'е ўспрымаецца намі суб'ектыўна, у залежнасці ад эмацыянальнага стану. І не толькі ў тым, што пералічаныя вятры адносяцца да рознай пары года і сутак. Ёсць яшчэ наступнае тлумачэнне. Як сцвярджаюць метэаролагі, «цяжкасць прагназіравання надвор'я заключаецца ў тым, што атмасферныя працэсы амаль ніколі поўнасцю не паўтараюцца». Справа, такім чынам, яшчэ ў пастаяннай зменлівасці надвор'я, у непаўторнай навізне яго праяў.

«Якое надвор'е?» — пытаем штораз.
Наш клопат па вартасці ацэнены.

Новымі фарбамі і адценнямі
надвор'е штодня адорвае нас.
«Якое надвор'е на двары?»
Як нетры зямныя, лясы і воды,
вятры ўсе чатыры, чатыры пары —
набытак народа, багацце народа.

Бачу ў акне палоску зары.
Бачу ўзыходжанне першых зор я.
Пытаю, праводзячы дзень стары
і тое надвор'е, што на двары:
«Якое заўтра будзе надвор'е?»

ПЕРШЫ ГРОМ

Апоўдні дзінькнулі шыбы крыштальна.
Прытаіўся, прыслухаўся дом.
Дом прытаіўся запытальна:
«Што гэта — гром?»

Сціхлі ўсе гукі, крокі і словы...
І зноў са сваіх высокіх стром
прагрукатаў раскаціста гром —
першы, вясновы!

Голас той быў сапраўды грамавы.
Гэта — вясна гартанна-арганна
акорды ўступныя прайграла,
ў свае уваходзячы правы.

Прайграла акорды цвёрда і горда,
аж рэха пайшло ад таго акорда!
Прытым, заўважым, без струн і труб
яна прайграла свой уступ.

Без партытуры, без клавіятуры
сыграла сваю уверцюру вясна.
Прытым сыграла чыста яна,
сыграла без фальшу, без халтуры.
Што значыць голас жывой натуры!

Каб так прагрымець — мала умець,
і мала мець серабро ды медзь,
і мала узлесці на катурны...
Быць трэба верным сапраўднай натуры!

Без нот і без палачак дырыжорскіх,
без іншых атрыбутаў жорсткіх,
а проста таму, што ва ўдары была,
а проста ці и радасці, ці са зла,
натхнёна вясна зымправізавала,
сыграла: слухай, зямная зала!

Прытым сыграла не дзеля сенсацыі,
не дзеля славы і авацыі,
не на паубліку, не на «біс».
А раскацілася зверху ўніз
таму, што — час, таму, што — трэба,
што так захацелі зямля і неба.

Аддаў я належнае грому першаму?
І музыканту паклон адвешваю.
Прашу я тут Янчанку і Мулявіна —
зразумейце, сябры, мяне правільна.
Крыху кульгае, магчыма, мой троп,
кульгае, як кожнае параўнанне.
Ды верша без тропа не было б...
Прашу, маэстра, даравання.

Такі варыянт прапаную, маэстра, вам:
грому — громава, аркестру — аркестрава.

Постскрыптум. Вечарам, дома,
запісвала стомленая рука:
«Сёння, семнаццатага красавіка,—
дзень першага грома...»

ЭЦЮД ПЕРШЫ
ЗМЕНА СЕЗОНА

Як доказы адсутнасці тваёй —
праходзяць хмары нізка над зямлёй.

Прырода не выносіць пустаты.
Ратуе вецер нас ад нематы.

Я думаў, доказ — толькі маё «я».
А тут яшчэ і непагадзь мая.

А тут яшчэ мяняецца сезон...
Ды ты ж усё-ткі ява, а не сон?

Як доказ, што ёсць недзе ў свеце ты,
глядзіць з-за хмары месяц залаты...

ЖАЛОБНЫ ТРЫПЦІХ

І стаў такі вялікі снег ісці!

Два дні дождж ліў... Ну, тут усе вый-шлі...

Цераз адкрытыя чалеснікі і выбітыя юшкі ў чорныя жэрлы камінoў урываўся вецер і граў, як на арганах, бясконцы рэквіем па гаспадарах.

З кнігі А. Адамовіча, Я. Брыля, Ул. Калесніка. Я з вогненнай вёскі...

Стаў снег ісці. Як раней, як даўней.
Ішоў снег.
Стала ў вачах бялей, святлей.
Ішоў снег.

Хоць снегу не хапала стрэх,
Ішоў снег.
Глядзелі нелюдзі уверх.
Ішоў снег.

Снег не маглі яны спыніць.
Ішоў снег.
Снег не маглі забіць ці спаліць.
Ішоў снег.

Цямнелі сляды крывавых спраў.
Ішоў снег.

Снег мёртвым вочы закрываў.
Ішоў снег.

Сталі пажарышчы затухаць.
Ішоў снег.
Сталі стогны заціхаць.
Ішоў снег.

Снегу ўсё больш і больш было.
Ішоў снег.
Як саван белы на ўсё сяло.
Ішоў снег.

Стаў снег ісці. Стаў снег кружыць.
Ішоў снег.
Жывым жывое. Трэба жыць.
Ішоў снег.

* * *

Было суцяшэнне ўсё ж.
Ішоў дождж.
Было ўваскрашэнне ўсё ж.
Ішоў дождж.

Было абмыванне ўсё ж.
Ішоў дождж.
Было спадзяванне ўсё ж.
Ішоў дождж.

Верылі свята ўсё ж...
Ішоў дождж.
...Што прыйдзе расплата ўсё ж.
Ішоў дождж.

...Што вернецца зноў былы,
зноў пойдзе ўсё ж
той хлебны,
той грыбны,
той мірны дождж.

* * *

Для ветру вайна была —
як гульня.
Убачыць агонь і дым
і ўжо весяліцца каля агня,
гуляе з дымам тым.
А потым падхопіць дым і агонь,
імчыцца з імі ўгруннём.
Ах, вецер, вецер, ветрагон,
дрэнныя жарты з агнём!
Ах, вецер, вецер, ён — як дзіця.
Яму ўсё — адна гульня.
Няма яму справы да жыцця,
да смерці справы няма...
...Ды сёння званам ён маўчаць не дае —
звіняць ад відна да відна.
Ды сёння ён рэквіем пяе
па тых, што спаліла вайна.

ЭКСКУРС ПЕРШЫ
ГОЛАС ФРАНЦІШКА БАГУШЭВІЧА

Паводле яго артыкулаў і пісем

Не скарджуся — кажу як ёсць.
Не крыўджуся — гляджу як ёсць на рэчы.
Аглядваю пражытыя гады
і бачу, што адны прайшлі без следу
(ці можа быць увогуле такое?),
другія пакідалі ў сэрцы след,
што ные там нясцерпным болем
і прымушае часам узмаліцца:
«Дай, божа, вытрымку і надалей!
Ды накіруй зло на лясы сухія!»
А зрэшты, усяму хапала зла.
І сапраўды у восемдзесят сёмым *
ад засухі лясы гарэлі
(як і наогул увесь час было
ў тым годзе неспрыяльнае надвор'е).

---

* Маецца на ўвазе 1887 год.

Ды хіба быў такі адзіны год?
Яшчэ раней, у восемдзесят пятым,
было спякотнае надзвычай лета,
і скардзіліся людзі на яго.
Для скаргаў іхніх меліся падставы.
Ды горшае яшчэ было наперадзе:
гарачыня змянілася дажджом,
які ішоў чатыры тыдні ўзапар...

Заўважу, што да хору нараканняў
я вонкава не далучаў свой голас,
але ў душы спакойным быць не мог.
З трывогаю, парой і зацятай злосцю
я пагпядаў таксама ў неба
і думаў: «Можна верыць у парадак,
а ў непарадак як паверыш ты?»

А восемдзесят восьмы год
запомніўся вясной дажджлівай, ранняй,
калі павыйшлі рэкі з берагоў,
пазносілі масты, млыны і хаты,
калі ўздоўж узбярэжжа бедны люд
лямантаваў, ламаў з адчаем рукі.
Запомніўся яшчэ той год
страшэннай бурай, што ў лістападзе
прайшла па нашым краі нечакана.
Зрывала бура дзіка стрэхі з хат,
сарвала нават крыж з царквы бліжэйшай,
павыварочвала з карэннем дрэвы...

Цяжкое лета дзевяноста сёмага
прынесла мне сардэчныя прыпадкі
(боль сэрца ў літаральным сэнсе).
З'явілася трывога за жыццё,
за лёс дзяцей, не сталі што на ногі.
«Так, паважаны і ласкавы пане,
надвор'е тут у нас, як моль грызе —
стаіць тут тыднямі гадзіна шарая...»

І немагчыма жыць было б зусім,
калі б я не адносіўся да тых,
хто лічыць, што ад нас усіх таксама
залежыць гэтае праклятае надвор'е,

і калі б сам не верыў я цярпліва,
што на надвор'е можна уплываць,
мяняць да лепшага агульным намаганнем.

Так, мудра сказана ўсё-ткі, што
цярпенне нам дае надзею,
а мець надзею — не ганебна, не.
Яшчэ давала сілы для жыцця
мне цвёрдае адно перакананне:
«Так быць не можа, быць інакш павінна,
і быць інакш не можа — толькі лепш!»

КАРОЎКА-БАГОЎКА

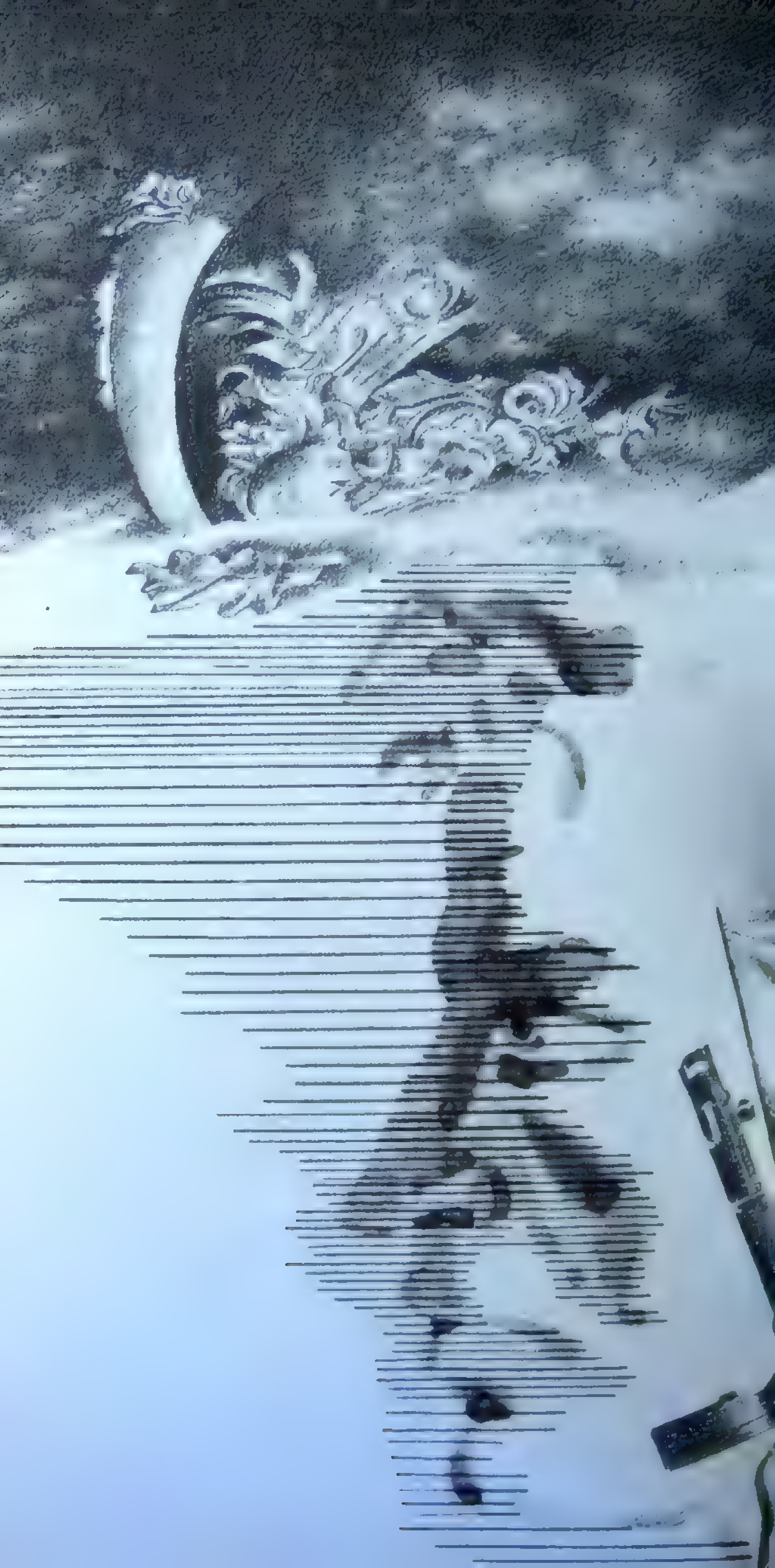
Паводле дзіцячай заклічкі

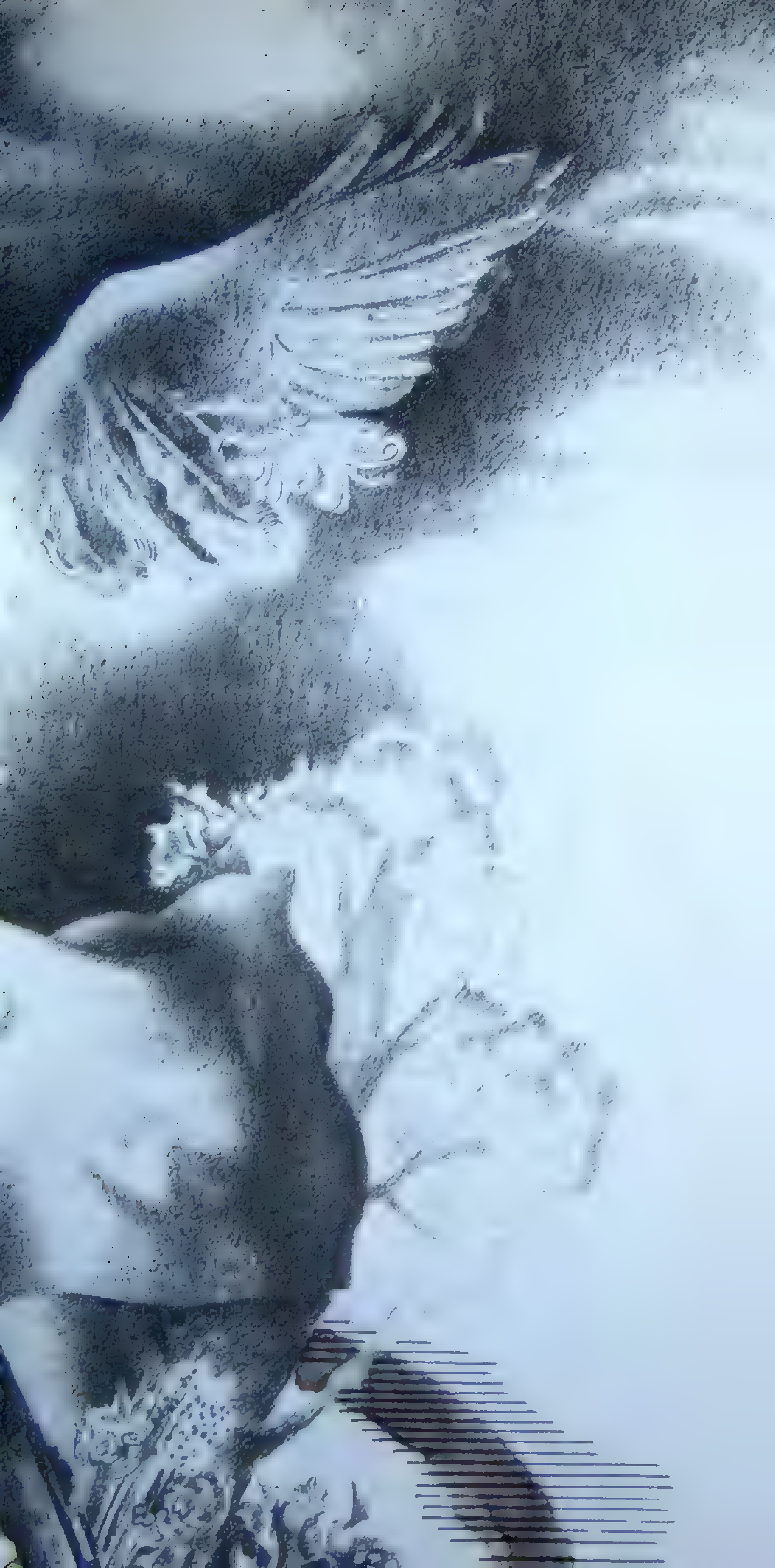
Кароўка-багоўка, ты пыляцела?
Ты нешта паведаміць мне хацела?
Ідуць і ідуць дажджы.
Што заўтра, будзе, скажы?
Дождж ці пагода?
Пень ці калода?
Будзе пагода — ляці,
не будзе — сядзі.

Кароўка-багоўка, неба пасланніца,
кароўка-багоўка, прадсказальніца,
які твой сёння прагноз?
Які нас чакае лёс?
Цень ці спякота?
Ціш ці грымота?
Будзе добра — ляці,
не будзе — сядзі.

Кароўка-багоўка, ты мне спрыяеш?
Ты мне сваю тайну давяраеш?
Хочаш мяне перасцерагчы...
Скончацца гэтыя дажджы?
Сонейка б болей
ды болей любові!
Будзе любоў — ляці,
не будзе — сядзі.

Ветрана, ветрана...
колькі вятроў намі зведана!
Тых, што сустракалі лагодна,
і тых, што штурхалі ў спіну,
што білі ў грудзі шалёна...
Ветрана, ветрана!
Тых, што на ніву вялі,
і тых, што вялі на вайну.

Кароўка-багоўка, ты знаеш, з гадамі
менш ўсё верыш у гаданні,
а болей у тое, што ёсць ужо тут...
Ты ўсё ж абяцаеш мне цуд?
Зарніцу ці зорку?
Блакіт ці вясёлку?
Збудзецца цуд — ляці,
не збудзецца — сядзі.
Пасядзела, сэрца ўстрывожыла,
паляцела кароўка божая,
паляцела кудысьці ўдаль.
Сум і жаль...

ЭЦЮД ДРУГІ
ДАДОМУ, ХУТЧЭЙ ДАДОМУ!

Сівер дзьме проста ў твар,
не дзьме, а наносіць удар,
гне ўсё жывое, дадолу...
Дадому, хутчэй дадому!
Сівер не дзьме, а б'е,
дыханне спыніць стараецца.
А за спіной у цябе
зара на мароз разгараецца.
Яна ўсё злавесней, ярчэй,
жывое ўсё замарожвае.
Дадому, дадому хутчэй!..
І раптам думка трывожная:
«Крэпасць твая — твой дом,
дом сховішча дасць, вядома.
Але як там, дома, з цяплом?
Ці хопіць цяпла там, дома?»

КАЛІ НЕ ЧАКАЕЦЦА АПАДКАЎ...

У бліжэйшыя суткі ў Мінску і вобласці ападкаў не чакаецца.

З паведамлення
Гідраметэацэнтра

Ападкаў не будзе, не чакаецца...
Гэта — калі хто надвор'ем цікавіцца.

Ды гэта зусім не азначае,
што нечага вам чакаць, мінчане.
Замест ападкаў чакайце іншых
сюрпрызаў — ад сіл зямных і ўсявышніх.
Вы, скажам, паверылі ў сінь-сіняву,
а госці — як снег на галаву.
Чым меней чакаеш гасцей ты з раніцы,
тым больш верагодна, што яны з'явяцца.
Потым яшчэ ўлічваць трэба,
што гром можа грымнуць і з яснага неба.
Суцішаны ты наконт ападкаў,
ды раптам боль — табе пад лапатку.
Барометр будзе паказваць «ясна»,
ды вось тэлеграмма персонай уласнай.
Калі ападкаў не чакаецца —
не значыць, што нешта не адшукаецца.
Калі ападкаў не чакаецца —
не значыць, што нехта не напаткаецца.
Калі ападкаў не чакаецца —
не значыць, што нехта не раскаецца.
Калі не чакаецца ападкаў —
не значыць, што лёс не задасць загадку.
Ты на паверх, а чорт у пад'ездзе.
Чакай не ападкаў, чакай падэсці!
Ва ўсякім выпадку, ва ўсякім выпадку,
да заўтра не будзе хаця б ападкаў...

ЭКСКУРС ДРУГІ
УРОК МІНУЛАГА

Ці зімой я ехаў ці летам, для вас, думаю, усё роўна. Можа быць, і зімою і летам.

А. М. Радзішчаў.
Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву

Не помнім, не ведаем сапраўды,
і нам сапраўды ўсё роўна,
якое надвор'е было тады —
пагодна было ці сурова?

Затое скрозь час нам добра відно,
праз зімы і леты нам памятна,

як чалавечае сэрца адно
адкрылася шчыра і праведна.
І здрыганулася ўсё як ёсць,
пакутай людской працятае,
спагадай прасякнутае наскрозь —
да чалавека як брата.
Няважна, ці летам было ці зімой,
пагодна было ці хмарна,
ды ўспыхнула сэрца над зямлёй
ярка і самаахвярна.
І ўрок той мы помнім,
нам не ўсё адно,
якія былі запаветы.
Нам ведаць дае аб сабе іх святло —
як зоры, як зімы, як леты.

ВЕТРАНА, ВЕТРАНА...

Ветрана, ветрана...
Ветрана з самага рання.
Вецер яшчэ на дасвецці
крануў ціха струны свае,
эолаву арфу сваю...
Пяе сам і сам іграе,
струну за струной кранае,
іграе і сам пяе.

Ветрана, ветрана...
Ранак змяніўся поўднем.
А вецер не сціх, не суняўся,
заняўся на ўвесь абсяг.
А вецер пад небам паўднёвым
імкне ходам поўным,
а вецер з абсягу ў абсяг
імчыцца на ўсіх парусах.

Ветрана, ветрана...
Ветрана з ранку да вечара.
Вячэрняя зорка ўзышла,
а вецер гудзе і гудзе.

Усё абвявае —
ад дробнай расінкі да зорнага рэчыва.
Усё абдымае —
ідзе па зары, па зямлі, па вадзе.

Ветрана, ветрана...
Стаміліся дрэвы і птушкі,
стомлены дзень на зыходзе,
а ў ветру ўсё той жа імпэт...
Ірвуцца фіранкі ўслед,
галосяць услед яму юшкі,
чяцяць услед стужкі,
і коміны трубяць услед.

Ветрана, ветрана...
Колькі вятроў намі зведана!
Тых, што сустракалі лагодна,
і тых, што штурхалі ў спіну,
што білі ў грудзі шалёна...
Ветрана, ветрана!
Тых, што на ніву вялі,
і тых, што вялі на вайну.

Ветрана, ветрана...
«Вецер на ўсім свеце белым».
Вецер шукае ахвяр,
вецер прыносіць дары.
Ветрана, ветрана...
Робіцца мне зразумелым,
чаму караблі ўсё-ткі топіць
не мора, але вятры.

«О, вецер, вецер!» —
было і трывожна, і ветрана.
«О, вецер, вятрыска!» —
лямант ірваўся з грудзей.
Ружа вятроў
праходзіць праз сэрца паэтава.
Ружа вятроў
праходзіць праз лёсы людзей.

«Павей, павей, ветру...» —
народная песня спявае.
Зачыну такога без ветру знайсці не змаглі б.

Стыхія жывая
спявае,
гудзе,
павявае...
Бязветранасць — гэта
нямы, бяспесенна-мёртвы зыб.

Ветрана, ветрана...
Ветрана з самага ранку.
Ветрана з ранішняй
і да вячэрняй зары.
Вецер кранае струну,
вецер ірве фіранку,
вецер шукае ахвяр,
вецер прыносіць дары.
Ветрана, ветрана...

ЭЦЮД ТРЭЦІ
БАЧУ Ў АКНЕ Я...

Бачу ў акне я снег і смерч,
бачу ў акне я непагадзь зімнюю.
Стала трывожна за ўвесь свет,
а перш за ўсё — за сваю любімую.

Як яна, што яна ў гэты час,
калі на свеце лютуе стыхія,
калі нехта стыне, калі нехта гіне,
калі падзяляе адлегласць нас!

Бачу я ў цемрадзі прасвет,
бачу чародку галубіную.
Стала мне радасна за ўвесь свет,
а больш за ўсё — за сваю любімую.

ЛЕТА 1965 ГОДА

Няхай будзе пагодачка, хай спорыцца работачка.

З народнай песні

Маці яшчэ была жывая.
Маці яшчэ збіралася жыць...

Шчыруе, запашвае, зажынае,
ледзь-ледзь адпачне і зноў бяжыць.
І ўсё глядзіць з-пад рукі угору,
і ўсё чакае, чакае дажджу.
Гляджу таксама ўгору з дакорам,
таксама на неба з надзеяй гляджу.
Схіляюся з маці над ссохлым цветам,
які на бульбяным полі знайшоў.
І тут я хачу быць не паэтам,
не нейкім іншым аўтарытэтам,
а заклінальнікам дажджоў.
І я шапчу, заклінаю хмару:
«Не будзь за гарой, не хадзі стараной,
ідзі да маці маёй старой!
Быць сляпой табе не да твару...»

Маці пра лёс ураджаю дбала.
Ды хмара недзе міма плыла...
Апроч дажджу, яшчэ не хапала
тым летам летняга цяпла.
Маці казала: «Што гэта за лета,
калі не сагрэешся як след?
Бачыла шмат я зім і лет,
ды нешта няўцям мне надвор'е гэта...»

Маці на лета спадзявалася.
А лета зрывалася, не ўдавалася.
Ішло яно неяк наўскасяк.
Вецер круціў і так, і сяк.
Быў ён засушлівы і халодны,
быў недародны, быў бясплодны,
быў той з вятроў, які не нёс
ні ліўняў, ні цяпла, ні рос.

Маці за лета турбавалася.
Маці хацела, каб лета было.
Ды лета ўсё не адбывалася —
як быццам некаму назло.

А скора на лад асенні шумела
рана пажоўклае лісцё.
І доўга шчымела, доўга шчымела
лета няздзейсненага пачуццё...

ЭКСКУРС ТРЭЦІ
МАНАЛОГ НАПАЛЕОНА

Я здаровы, але надвор'е жахлівае; я пераапранаюся два разы ў дзень, так многа дажджоў. 12 кастрычніка 1805 года.

Першыя пытанні Напалеона, калі ўваходзіў камердзінер, нязменна адносіліся да часу і надвор'я.

А. Леві. Інтымнае жыццё Напалеона

Выходзіць, мае рацыю гісторык.
Хоць з неба я хапаў нямала зорак,
авантурыстам я не быў усё ж —
бо чуў я вецер, заўважаў я дождж.
Мне выпаў лёс героя і месіі.
Ды бачыў, як салдаты гразь мясілі,
і знаў: сушы зарад і меч тачы
ды май яшчэ на ўвазе і дажджы.
Я ваяваў удала і няўдала.
Дажджоў нямала мне перападала.
Хапала іх, абложных, праліўных,
на ўсіх нас — і вялікіх, і малых.
Яшчэ ў час італьянскага паходу
я зведаў усялякую пагоду,
а з ёй — і чалавечую пароду.
І падагуліў так каштоўны ўрок:
«Ад лёту да падзення — адзін крок».
А ў час свайго вялікага паходу
спазнаў я мудрасць рускага народа:
«Не сунься ў воду — раз не знаеш броду».
Пасунуўся — і вось пайшоў да дна,
і вось Барадзіно, Беразіна...
Тады, пасля той барадзінскай справы,
пасля той беразінскай пераправы,
я даў сабе ў апошні раз зарок:
«Ад велічы да ганьбы — адзін крок».
Затым, пасля заснежанай Смаргоні,
ратуючыся ад пагоні,
пад шум завей, пад сумнае дзін-дзін
я ўбачыў ясна парадокс адзін...

Ад чына ніжняга да генерала
патрэбна ўсё-такі прайсці нямала.
Не будзем спасылацца на Тулон,
ён — выключэнне, а не эталон.
Пратупаць ўсё-такі было няпроста
ад Сены і да нёманскага плёса.
А колькі крокаў зроблена было
ад Аўстэрліца да Ватэрлоо?
То калі мераць тэрытарыяльна.
А як жа вымяраюцца маральна
адлегласці? Тут лёс такі ігрок,
што «ад» і «да» ўсяго адзіны крок:
ад любага абранніка —
да пасынка,
ад важнага прамонсіка —
да насмарка,
ад «віва, імператар!» —
да «хі-хі»,
ад ноткі уладарнай —
да «апчхі»...

МАНАЛОГ НАВАЛЬНІЦЫ, ШТО АДБЫЛАСЯ Ў МІНСКУ 26 ЧЭРВЕНЯ 1972 ГОДА

Чалавечы розум не спыніць атак да таго часу, пакуль не падначаліць сабе ўвесь свет прыроды.

З навуковага артыкула

Прырода задумалася: «Так, так...»
Значыць, не спыніце атак?
На гэты раз я вам не падтакну —
вазьму ды пайду ў контратаку!..
Вы любіце сінія небасхілы?
А вось мае хмары, мае сілы!
А ну, пачынайце бараніцца!
Зіг-заг... Пайшлі бліскавіцы!
Пайшлі мае вогненныя бізуны!
Трах-тарарах... Пайшлі перуны!
Ёсць яшчэ порах у парахаўніцах!
Ёсць яшчэ нораў у навальніцах!

Зіг-заг, трах-тарарах...
Ёсць сіла ў маіх перунах-грамах!

Зіг-заг, трах-тарарах...
Ёсць размах у маіх вятрах!

Зіг-заг, трах-тарарах —
па вашых антэнах і правадах!

Зіг-заг, трах-тарарах —
па вашых сценах і ліхтарах!

Зіг-заг, трах-тарарах —
Мне на радасць, вам на страх!

Дрэва з коранем —
у раёне Кнорына!
Хто сказаў, што я ўжо скорана?

Плошча Харужай —
суцэльная лужына...
Адкуль вы ўзялі, што я знядужыла?

У раёне Кальварыі —
пажар і аварыя...
«Гоп» не кажы, я бываю каварная.

Метэастанцыя зноў у прастрацыі —
прагноз яе зноў не мае рацыі...

Зіг-заг — па вашых прагнозах!
Трах-тарарах — па вашых пагрозах!
Па вашых амбіцыях і апетытах,
мала, падобна, мною бітых!
Трах-тарарах —
я шмат яшчэ здолею! —
па самахвальству, па самаздаволенню!..

З выглядам годным,
з выклікам гордым
прайшла яна, навальніца, над горадам,
прайшла, нарабіўшы грому-груку
сабе на ўцеху, нам на навуку...

ЭЦЮД ЧАЦВЁРТЫ
АДНО ПАПАЛАМ З ДРУГІМ

Ідзе снег папалам з дажджом...
Запіс у дзённіку
ад 7 студзеня 1975 года

Снег папалам з дажджом.
Зіма папалам з летам.
Кажух папалам з плашчом.
Бот папалам з кедам.

Віно папалам з вадой.
Дождж папалам са снегам.
Смех папалам з нудой.
Грэх папалам са смехам.

Вясна папалам з зімой.
Дождж папалам з градам.
Даль папалам з імглой.
Любоў папалам са здрадай.

Дождж папалам з віном.
Габой папалам з трубою.
Змрок папалам са святлом.
А я... папалам з табою?

Што яшчэ з чым папалам?
Зіма папалам з вясною,
з цішынёй — тарарам...
А ты... папалам са мною?

АДНОЙЧЫ РАНІЦАЙ

Як шчасцю, як удачы,
паверылі вясне.
Наіўна па-дзіцячы
прыснілі яе ў сне.
Ды вось прыходзіць ранне —
завея зноў гудзе.
Ды вось расчараванне —
суровы сівер дзьме.

Пачулі мы, убачылі
такую навіну,
і крыўдна па-дзіцячы
нам стала за вясну...

ЭКСКУРС ЧАЦВЁРТЫ
АПОШНІ ДОЖДЖ КАМУНАРА МІЛЬЕРА

По ўспаміну ўдзельніка і гісторыка Парыжскай камуны Э. Лісагарэ, у пятніцу 26 мая 1871 года ў Парыжы пачаўся выкліканы пяцідзённай кананадай праліўны дождж — непазбежны спадарожнік вялікіх бітваў. У гэты дзень, апоўдні, быў схоплены і без суда расстраляны версальцамі Мільер.

Пад праліўным даждж ом
вялі на расстрэл Мільера.
Салдат пагражаў ружжом,
агент махаў рэвальверам.
Стаялі канвойныя ўздоўж,
натоўп буржуяў роў дзіка...
Толькі вясновы дождж
ліўся празрыста і ціха.
Мільер расшпільваў сурдут,
горда трымаў паставу:
«Грудзі мае... яны тут...
Ды на калені не стану!»
Буржуі раз'ятраным зверам
крычалі: «Смерць Мільеру!»
А дождж на свой манер
шаптаў: «Жыві, Мільер...»
Цэліўся пільна ўзвод.
Ды дождж, накшталт бар'ера,
засланяў Мільера...
«Няхай жыве народ!»
Дождж адгароджваў стрэл.
Пакуль не ўдарыў свінец той,
паспеў яшчэ крыкнуць Мільер:
«Няхай жыве чалавецтва!
Няхай жыве народ!
Няхай жыве чалавецтва!..»

Не сцяла б куля рот,
сказаў бы: «Хай дождж ільецца!»
Дождж ліўся, цёплы, густы,
на трупы, на ступені,
на карнікаў, што ў атупенні
глядзелі, раскрыўшы ірты.
Ён абмываў, як траву,
пяшчотна, без лішняга шораху,
счарнелую ад пораху
Мільераву галаву...

ЗАПАВЕТНАЯ СТРУНА

Што чутна ў вашых краях?
Туман Дзвіну абдымае,
збіраюцца гусі ў шлях?..
«Струна звініць у тумане»?
— Струна...
Якая струна?
Адкуль метафара гэта?
— З вядомага твора яна,
быў той раманіст паэтам.
— Не тое чытаў я, дурны.
— Ды я ж не пра чытанне.
Пытанне наконт струны:
звініць струна ў тумане?

Няма без «курлы-курлы»
асенняга расставання.
Так нельга і без струны,
што звініць у тумане.

Вясной не была б вясна,
калі б між зямлёй і небам
жаўранкава струна
не пела спевам срэбным.

Спявае, звініць тая ніць
на самай высокай ноце...
А ў нашай пагодзе-слоце
звініць яна ці не звініць?

Паведамляе сцяна:
«Ваня плюс Маня каханне».
Нічога, звінела б струна
у тым ружовым тумане.

Ты любіш аркестраў медзь,
шмат струн у табе, меламане.
А як з той адной, што ледзь-ледзь,
ледзь чутна гучыць у тумане?

З пасадаю новай вас,
з новым высокім званнем!
І хай яшчэ вам падчас
тая струна пазваньвае.

Ты глушыш вершамі друк,
шмат звону ў табе, графамане.
Ды ты, як цецярук,
глухі да струны, што ў тумане.

Грошы, раскошы любі́це.
Тут справа мая — старана.
І ўсё ж: а звініць струна
у вашым заможным быце?

Марш гучыць жалобны,
плыве ўгары труна...
Наш лёс на смерць падобны,
калі ў ім змаўкае струна.

Звінела б тая струна
ды брала нас за жывое!
Астатняе ўсё — нажыўное,
астатняе ўсё — трын-трава!

...Дзякуй за ваша пасланне,
узнёслае, як старына *.
Дзякуй за ваша пытанне:
«А ці звініць струна?»

---

* Быліна, народна-гістарычная песня.

ЭЦЮД ПЯТЫ
САКАВІЦКІ ВЕЦЕР

Вецер вые і скуголіць,
вецер нізка хмары гоніць,
скрабе снегам па акне —
аб'явіў вайну вясне.
Аб'явіў і нам вайну —
майму сэрцу і твайму.
Мы губляемся абое:
небяспека для любові?
Выпрабоўваюць яе —
Яна выстаіць ці не?
Вецер вые, голле гне.
Голле выстаіць ці не?
Вецер вые і скуголіць.
Вецер сэрцы гне, як голле.
Што залежыць тут ад нас?
Ёсць цяпла і сіл запас?
Сэрца, сэрцу сілы дай!
Ну, а там і светлы май...

АБМЕН НАДВОР'ЕМ —
ЖАРТАМ І ЎСУР'ЁЗ

Спачатку быў наш снежань,
быў наш снег беларускі...
Нам спадабаўся наш госць,
балгарскі паэт Андрэй Германаў
(па бацьку — свет Дзімітроў;
па дзеду — выхадзец з Шыпкі,
з вёсачкі той, што прылегла,
прыпала да падножжа
горнага пералу
з аднайменнай назвай,
вядомай як сімвал вялікі).
Нам спадабаўся наш госць,
другар наш Андрэй Германаў,
равеснік і аднадумца,
паэт, перакладчык, мастак
(аўтар сяброўскіх шаржаў).

І мы з ім шчодра дзяліліся
усім, чым маглі падзяліцца,—
і хлебам-соллю, і песнямі,
і ўсмешкамі, і ўспамінамі...
Яшчэ — краявідам зімовым,
снегам нашым яшчэ.
Мы госця павезлі ў лес.
І ў лесе тым, казачна-белым,
смяяліся, жартавалі,
гулялі, як дзеці, у снежкі.
А потым, зачараваныя
лясной зімовай казкай,
змоўклі, глядзелі сціпіана,
як лес яшчэ больш святлее,
як лётаюць, кружаць сняжынкі,
як лёгка падае снег...
Вярнуўшыся на радзіму,
поўны ўражанняў новых,
Андрэй напісаў тут жа верш,
які быў прызнаны ў Сафіі
лепшым вершам года,
які быў так і названы:
«Беларускі снег».
Калі хто не ведае твора,
паслухайце, як ён гучыць
у перакладзе Гілевіча,
як пачынаецца ён:
«Над прасторам анямелым,
над гуртамі срэбных стрэх —
кружыць дзіўны, кружыць белы,
беларускі кружыць снег...»
(І тут жа заўважу: нядаўна
ў сваім старым блакноце
знайшоў я таксама радкі,
што звязаны з той падзеяй.
Верш так і не быў скончаны,
ды раз такая нагода,
то прывяду радкі:
«Глядзеў наш балгарскі брат,
як падаў снег — светла і чыста.
Нібы адбываўся абрад
нашага пабрацімства...»)
Спачатку быў наш снежань,

быў наш беларускі снег.
А потым Андрэй Германаў
паклікаў мяне у госці:
«Давай прыязджай хутчэй!
Лепшы для гэтага час,
калі ўжо май на зыходзе,
а лета на самым пачатку,
калі паспявае чарэшня,
але няма яшчэ спёкі
і ажыятажу турысцкага
на нашых крутых дарогах.
Чакаем цябе — і я,
і нашы сябры агульныя,
і мой Фіат Жыгулевіч
(або — Жыгуліна Фіатаўна;
двайным, як бачыш, імем,
ахрысціў я сваю машыну,
што выпусціў ваш завод).
Паездзім, пабадзяжнічаем
па роднай маёй, камяністай,
по горнай маёй зямельцы...»
Так яно і было.
Андрэй паказаў мне Сафію
і гордасць Сафіі — Вітошу,
якая дні два была
ў тумане (ці, можа, ў аблоках),
ды раптам паўстала ва ўсёй
сваёй прыгажосці горнай...
Яшчэ, перад падарожжам,
сустрэўся з другімі сябрамі,
сустрэўся з Найданам Вылчавым,
з Давыдкавым і Паптоневым,
пагаварылі цёпла,
пакаштавалі ракіі,
віна густога балгарскага.
І вось, знайшоўшы момант,
Андрэй сказаў: «Пара!»
Агледзелі ўсебакова
наш Фіат Жыгулевіч
(яна ж Жыгуліна Фіатаўна).
Сабралі карты, блакноты...
Што яшчэ было трэба,

што трэба было яшчэ ўзяць
у такую дарогу?
Помню, у нейкай сувязі
я нагадаў Андрэю,
што маці не раз мне казала,
калі збірала ў дарогу:
«Запас не чыніць бяды».
Андрэй паўтарыў тыя словы
і дадаў у адказ,
што амаль такое ж
чуў ён ад сваёй маці,
якая казала яму:
«Зімою без тарбічкі,
а летам без аблічкі
(без торбы і вопраткі, значыць)
з дому не выходзь...»
Так прыгадаўшы матак,
балгарскую і беларускую,
нібы бласлаўленне ўзяўшы,
крануліся ўрэшце мы.
Мы рушылі на ўсход,
Да Чорнага мора, да Варны
(пад Варнаю вёсачка Яварава,
дзе нарадзіўся Андрэй).
Мы ехалі па зямлі,
якая была для друга
роднай, а для мяне
яшчэ была тэра інкогніта,
ды ўжо адкрывалася мне.
Андрэй дзяліўся са мной
усім, што меў на радзіме.
Дзяліўся сінім небам,
зялёнымі горнымі схіламі,
водарам руж у даліне,
мясцінамі гістарычнымі,
лавандавымі плантацыямі,
помнікамі і крыніцамі
(яны ў Балгарыі разам),
дзіцячымі успамінамі,
садамі і вінаграднікамі,
песнямі гайдуцкімі,
вёскамі і гарадамі,
пяскамі залатымі,

зорамі балканскімі,
мілагучнымі трэлямі
варненскіх салаўёў...
Дзяліўся ўсім, што меў
ён на сваёй радзіме.
(«Ты будзь як магнітафон,
ты толькі слухай, запісвай,
а я расказваць буду,
паказваць буду табе...»)
Дзяліўся ўсім, што меў.
І абяцанай чарэшняй,
што якраз падаспела
да нашага падарожжа.
Калі прытамляў крыху рух,
зганялі наўзбоч машыну,
і самі лезлі на дрэвы
(Андрэй тут паказваў прыклад),
і такім натуральным,
такім першабытным чынам
мы здабывалі чарэшню,
свежую, сакавітую,
елі удосталь, усмак.
(Нямала ёсць пераваг
у тым птушыным спосабе
здабывання ежы.)
Добра падмацаваўшыся,
заадно — наталіўшы смагу,
заадно — крыху адпачыўшы
(вось што такое чарэшня,
калі есці проста з дрэва!),
ехалі мы далей...
Андрэй дзяліўся ўсім,
што толькі меў на радзіме.
А меў нямала ён.
Калі праязджалі праз вёску
з назвай такой славянскай —
Жытарава (ад «жыта»),
ён мне з усмешкай сказаў:
«Толькі ў гэтай вёсцы
Ў мяне не менш як паўсотні
стрыечных дзядзькоў і цётак,
стрыечных братоў і сясцёр...»
Ехалі мы далей.

Андрэй з усмешкай той жа
і крыху больш шматзначнай
сказаў: «У наступнай вёсцы
зробім маленькі прыпынак,
і я цябе пазнаёмлю
з дзядзькам сваім адным.
З усёй сваёй раднёю,
як ты ўжо здагадаўся,
я не змагу пазнаёміць
пры ўсім маім жаданні.
Ды з гэтым сваім дзядзькам,
і кавалём і вінаградарам,
з цёзкам сваім Андрэем,
з Германавым Андрэем,
хачу пазнаёміць цябе...»
Германаў, той, што дзядзька,
сустрэў нас каля хаты,
новай, дагледжанай, чыстай
(не хата, а заглядзенне!),
павёў у хату нас,
гасцінна паставіў чарэшань
(так, гэта былі зноў яны!):
«Частуйцеся на здароўе».
І тут жа спытаўся ў мяне,
з пляменнікам любым сваім
па-змоўніцку пераглянуўшыся:
— Ну, як Балгарыя наша?
Відаць, спадабалася вам?
— Ці спадабалася? Дзіва што!
Яшчэ б ды не спадабацца! —
пачаў я з захапленнем.—
Такі цудоўны край!
Такі разнастайны, багаты!
Чаго ў вас толькі няма!
У вас і горы, і долы,
і вінаград, і чарэшня...
— І ёсць усе поры года! —
узяў падхапіў нечакана
Германаў, той, што старэйшы,
і, глянуўшы зноў на пляменніка,
у тым жа тоне дадаў:
— Ёсць усе поры года,
усе чатыры сезоны:

зіма, вясна, лета, восень...
Я тут крыху апешыў
ад такой паваротці тэмы.
Збянтэжана глянуў на сябра:
«Давай выручай, калега!»
На дзядзьку глядзеў запытальна:
«Жартуе ён ці ўсур'ёз?»
А той з усмешкай гуллівай
глядзеў на нас з Андрэем:
якое, маўляў, уражанне
робіць яго «дасведчанасць»,
робяць словы яго?
Трэба было мне змірыцца
з тым, што ў сваім захапленні
узяў я занадта высока,
што трэба збавіць пафас
хаця б на паўтона ніжэй.
— Ну так,— працягваў я,
падладжваючыся пад жартоўны,
пад гуллівы тон балгарына,
з якім, як я зразумеў,
трымаць трэба вуха востра.—
Ну так, усё ў вас ёсць,
ёсць усе поры года.
Узяць вось, напрыклад, лета.
Слаўнае лета ў вас...
— І слаўная будзе восень,—
працягваў гульню сваю дзядзька,—
мы маем у наяўнасці
чатыры выдатных пары.
— Усе чатыры сезоны,—
не вытрымаў і пляменнік,—
у нас як мае быць!
— І ўсе чатыры вятры
дзьмуць у вас паўнацэнна? —
працягваў я далей.
— Ну так, ну так, вядома...
Вятры ў нас проста на славу.
— Вятры, і сонца, і дождж...
— І, значыць, круглы год
вам ёсць чым ганарыцца?
Ёсць радавацца чаму?

— Так, так, і мы гатовы
па-братняму з вамі дзяліцца
багаццем усім сваім,
як гэтаю чарэшняй...
Так жартавалі мы
ў вясковай балгарскай хаце,
чыстай такой, такой светлай,
гасціннай і мудрай такой.
Так я гасцяваў на зямлі
сябра свайго Андрэя,
так я адкрываў яе
людзей, прыроду, надвор'е...
Прыгадваў я потым не раз
той жарт старэйшага Германава
і думаў аб тым, што ён
наўрад ці хацеў пакепліваць
з майго адкрыцця Балгарыі,
з турысцкага ззяння майго.
Не меў ён і намеру
рабіць мне, госцю, праверку
на здольнасць валодаць гумарам,
які назіраў я там скрозь.
Калі я не памыляюся,
тлумачыцца ўсё прасцей.
Вуснамі дзядзькі паэта,
каваля і вінаградара,
смяяліся, гаварылі
сялянская прастадушнасць,
душэўнае тое здароўе,
адна з умоў якога —
чуццё прыроды роднай,
глыбокая злітнасць з ёй.
Ну, і, вядома, быў гумар,
што так уласцівы балгарам
(стагоддзі турэцкага рабства
не дасягнулі свайго!).
Ну і, вядома, была
любоў да роднай краіны,
і да яе прыроды,
і да пагоды яе.
І я з сваёй Беларусі,
то снежнай, то зялёнай,
то сонечнай, то дажджлівай,

багатай таксама на ўсё,—
сардэчнае шлю прывітанне
маім сябрам балгарскім,
двум Германавым Андрэям,
пляменніку і дзядзьку,
пісьменніку і кавалю.
Жадаю ім, каб спорна,
каб добра, каб паўнацэнна
змяняліся поры года,
каб ім у жыцці спрыялі
усе чатыры сезоны,
усе чатыры вятры!

ЭКСКУРС ПЯТЫ
ПЕРШЫЯ МАЁЎКІ

У сувязі з 1 Мая ўспамінаецца некалькі маёвак, у якіх прымаў удзел Уладзімір Ільіч...

Н. К. Крупская. Ленін на маёўках

Першыя нашы маёўкі.
Вяртанне птушак з вандровак.
Ластавак першых шчэбет.
Жаўранка спеў у палях.
А мы спрабавалі крылы
пад сінім небам маёвак,
а мы збіралі сілы,
а мы выбіралі шлях.
Блакіт быў колеру неба,
колеру летуцення.
Святло было колеру сонца,
колеру нашых надзей.
А зелень — колеру лісця,
колеру шалясцення,
голасу жывога —
і дрэў, і траў, і людзей.
Прырода была разам з намі
у нечым самым істотным,
у нечым глыбінным, адвечным
з намі была заадно.

Яна нас вучыла цярпліва,
як быць у змаганні нястомным,
спрыяла нам верыць і марыць,
натхняла рабіць дабро.

Мы вясне адкрывалі
сэрцы і ідэалы,
вясна адкрывала насустрач
нам светлыя далі свае.

Зліваліся, супадалі ідэалы і далі,
і будучыня ўяўлялася нам
у тым дзіўным святле.

Блакіт быў колеру неба,
колеру летуцення.
Святло было колеру сонца,
колеру нашых надзей.
А зелень — колеру лісця,
колеру шалясцення,
голасу жывога —
і дрэў, і траў, і людзей.
А чырвань — колеру вогнішч,
што раскладалі на ўзгорку,
колеру нашага гневу,
колеру нашай крыві...
Маліцца мы не ўмелі,
ды бачылі ў небе зорку.
Ішлі пакланіцца прыродзе,
напіцца з яе крыніц.
У першых нашых маёвак
быў першай любові прысмак,
У першых нашых спевак
гарачы, як прысак, быў шэпт.
З вясновых агеньчыкаў тых
запальваў агонь свой
Кастрычнік.
З пунсовых праменьчыкаў тых
рабіў сабе сцяг Новы свет.

ЛІВЕНЬ СТАГОДДЗЯ Ў МІНСКУ

Самая рэкордная сутачная колькасць асадкаў у Мінску за сто гадоў была зарэгістравана 9 ліпеня 1973 года. Тады іх выпала семдзесят чатыры міліметры.

З паведамлення Гідраметэацэнтра

Як сведка падзеі
удакладняю дату я:
было гэта ў ноч
з восьмага на дзевятае.
Зблытаць ніяк не магу,
бо сведчыць тут смела
памяць тым ліўнем
да костак прамытага цела.
Зрэшты, таму і кажу,
таму гэты верш і пішу я,
што знаць дае памяць
да ніткі прамоклай кашулі...
Было гэтак так.
Вяртаўся з гасцей я дадому.
Стаў раптам накрапваць дождж.
З ветрам, але без грому.
Аўтобус ужо не хадзіў,
таксі ніяк не траплялася.
Затое нябесная прорва
ўсё больш і больш раскрывалася.
І вось ён пайшоў,
і вось гэты лівень пачаўся!
Якое «пайшоў» там!
Як з бочкі паліўся, памчаўся!..
«Пасля хоць патоп!»
Не думаў кароль пра патомка.
Сюды б яго ў гэты паток,
яго, самадура, падонка!
Так першую злосць
сарваў я на гора-манарху,
калі ўжо лівень наскрозь
пранізваў маю апранаху.
А потым, калі я,
мокры ўжо зверху данізу,

хаваўся пад нейкім
дзіравым, як сіта, карнізам;
а потым, калі ўжо
ачуньваў ад стадыі шокавай,
апёршыся локцем
на згіб трубы вадасцёкавай;
а потым, калі ўжо
пад плёскат і гул вывяржэння
вярталася здольнасць
думаць, прымаць рашэнне,—
другую ўжо злосць
зрываў на ўласнай асобе я:
«Яно так і лепш,
што трапіць пад лівень собіла!
Так, значыць, і трэба табе!
Так, значыць, табе і трэба!
Так, так, прымі гэты душ,
прымі гэты ліўневы цэбар!
Ты маеш дах і ачаг,
вось і сядзі там у непагадзь
і не хадзі па начах,
не лезь пад адкрытае неба хоць!
Тым больш — у пару навальніц,
тым больш — пры такой пагодзе,
калі можа лівень ліць
такі, што адзін на стагоддзе.
Разважней назаўтра ў акне
ці ў лоджыі дыхаць азонам...
Наогул не лезь на ражон,
а лепш трымайся рэзону!
Правілы больш паважай
і меней рабі памылак!
Болей табе б такіх,
як гэта,
галавамыек!..»
Мерка жыцця ўсё ж:
«Ёсць ці няма што ўспомніць?»
Помняцца лівень той
і тая мая самасповедзь.
Успамінаю з усмешкаю
сёння аб той прыгодзе:
«Не затрымайся ў гасцях —
праспаў бы лівень стагоддзя».

ЭЦЮД ШОСТЫ
СОНЦА ПАКЛІКАЛА!

За акном — вясновае сіняе неба. І ў нейкі момант узнікла такое адчуванне, што не проста хацеў пайсці, а што паклікала сонца.

Запіс у дзённіку
ад 6 красавіка 1976 года

З раніцы дома не сядзелася
З раніцы ўсё ў акно глядзелася,
туды, дзе займалася святло.
А са святлом чаканне расло.

Такое было адчуванне, як быццам
нешта павінна вось-вось адбыцца,
як быццам вось-вось збудзецца цуд,—
толькі па той бок акна, а не тут.

Яшчэ адчуванне было такое,
што нечы кліч не дае спакою,
што нехта кліча раз-пораз
і трэба адклікнуцца ў адказ.

Вызваліў я акно ад шторы —
і ўбачыў я сонечныя прасторы,
і ўбачыў я сонца само ў акне...
Клікала, значыць, сонца мяне!

Планета з планет, са свяціл свяціла,
сонца з'яўленне сваё абвясціла!
Сонца мяняла зямны наш настрой!
Выходзіў я ў сонечны прастор...

Думкі адкідваў я паніклыя —
сонца паклікала!
Білася ў сэрцы радасць вялікая —
сонца паклікала!
Дзень свой лічыў па новаму ліку я —
сонца паклікала!

Сонца паклікала, запрасіла,
дзялілася светлай сваёй сілай!

Сонца паклікала, знак падало...
Свята святла! Свята святло!

СОН ПАД ШУМ ЗІМОВАГА ДАЖДЖУ

Ідзе дождж (у студзені!). Б'е, барабаніць па вокнах. Усё змясцілася, змяшалася ў прыродзе.

Запіс у дзённіку
ад 6 студзеня 1975 года

Што за акном? Неба шэрае, густа абкладзенае хмарамі. Цяпла ўсё няма і няма — як быццам яго дасць потым зіма.

Запіс у дзённіку
ад 16 чэрвеня 1976 года

Не край залатога руна,
не востраў скарбаў і дзіваў,—
снілася мне старана,
падобная на радзіму.

Там рэк малочных няма,
няма берагоў кісельных.
Ды там зіма як зіма,
там лета — без хмар асенніх.

Зімой там — гул завей
ды ценьканне сініцы,
а летам там — журавель
ды сонца, ды суніцы.

Што лепей — сініца ў руцэ
ці журавель у небе? —
я не рашаў у сне.
Усё, што ў пару сваю,— лепей.

Луналі таму нада мной
іншыя шчасця прыкметы:
бялее снег зімой,
квітнее квецень летам...

ЭКСКУРС ШОСТЫ
СТУДЗЕНЬ 1924 ГОДА,
СМЕРЦЬ ЛЕНІНА

— Марозіць усё больш і больш...
— Цяжка капаць яму магілу...
— Ільіч не хоча ісці ў зямлю...

В. Д. Бонч-Бруевіч.
Пахаванне Уладзіміра Ільіча

Магчыма, што так яно і было.
Як пры жыцці не прымаў ён зло,
так не прымаў ён, мёртвы,
холад зямлі мёрзлай,
зімовай зямлі немату, слепату...
Птушкі мёрзнуць на ляту.
Кастры на плошчы паляць...
Вечная памяць!

Магчыма, што так яно і было.
Як Праметэй, ён нёс цяпло,
ён узнімаў, як светач,
над зямлёй чалавечнасць.
Хацеў ён ад цемры, ад слепаты,
ад той спрадвечнай мерзлаты
зямлю адагрэць, адтаяць...
Вечная памяць!

Лютуюць сцюжа і замець...
Вечная памяць!

Магчыма, што так яно і было.
У ГОЭЛРО, як у дабро,
як у новае сонца,
ён верыў шчыра і моцна.
Кінулі выклік прырода і лёс.
Але ўжо ні смерць і ні мароз
той веры зямлю не пазбавяць...
Вечная памяць!

Кастры на плошчы паляць...
Вечная памяць!

ПЕРАД СВЯТАМ ПАЭЗІІ Ў ВЯЗЫНЦЫ 10 ЛІПЕНЯ 1976 ГОДА

У нейкі жыццёвы міг,
на нейкай вярсце жыццёвай
прыслухаўся я, прыціх,
і ўлавіў мой слых
ціхі шэпт раніцовы.
Шапталіся вецер з дажджом,
шапталіся хмара з зямлёю,
шапталіся дождж з лісцём...
І нехта шаптаўся са мною.
І ўжо не слыхам — душой
адчуў я, што пошум той дзіўны —
не проста вецер з імжой,
а голас самой Радзімы.
Прыйшла і шаптала: «Мой сын!
Была я, я ёсць і буду!
Буду да вечных часін
явай тваёй, тваім цудам.
Ніштo не падзеліць нас,
у нас шлях і лёс адзіны...»
У гэты ранішні час
усё было — ад Радзімы.
І след дажджу на акне,
і першая чырвань рабіны —
усё было — ад Яе,
усё было — ад Радзімы.
І вецер, што ціха пяе,
і жыта разліў неабдымны —
усё было — ад Яе,
усё было — ад Радзімы.
Наяве было, як у сне,
усё ў гэта ранне летняе...
Усё было — запаветнае,
усё было — ад Яе.
Я ёй падбіраў імя,
шаптаў я ў душэўным уздыме:
«Госпадзі, Гаспадыня,
Святыня, Маці мая...»
Калі выбіраўся я ў шлях,
было святочна і ясна.
Радзімы ўвесь абсяг бачыўся мне выразна...

ЭЦЮД СЁМЫ
ТРЫ ДНІ ЗБІРАЎСЯ ДОЖДЖ...

Тры дні збіраўся дождж...
Дзе парасон і плашч!
Тры дні збіраўся дождж.
Згушчаліся аблокі.
Тры дні збіраўся дождж...
Тры дні збіраўся плач.
І вось, нібы сігнал,
гром прагрымеў далёкі.
Тры дні збіраўся гром
там, недзе ў вышыні.
Тры дні збіраўся боль
тут, у глыбіннай нетры.
І вось раздаўся гул
ў трывожнай цішыні.
І развітальны звон
разліўся у паветры.
Час надышоў,
калі
гаворым мы «бывай»,
калі гаворым штось,
а словы мала значаць,
калі замала рук —
як ты ні абдымай,
калі як ні глядзі —
а вочы мала бачаць.
Кашчунна гаварыць,
калі той гук — пусты.
Кашчунна абдымаць,
калі ўтрымаць не ў стане.
Кашчунна бачыць,
як бяссільны бачыць ты,
як на тваіх вачах
збываецца расстанне.
Кашчунна жыць,
калі
мы не жывем, а снім,
ўслед позіркам глядзім
такім бездапаможным,
калі з уласным сэрцам,
са шчасцем са сваім

мы крута гэтак абысціся можам...
Тры дні збіраўся плач.
Тры дні ці тры гады?
Згушчаўся камячок,
падкотваўся да горла.
Ішоў дождж з году ў год,
быў плач гады ў рады.
Ты горкі той камяк
насіў маўкліва, горда...
Тры дні збіраўся дождж.
Збіраўся плач тры дні.
І вось світальны гул,
і звон той развітальны,
і дождж, што з вышыні,
і плач, што з глыбіні,
зліліся ўраз ў празрыстасці крыштальнай.
Зліліся гром і боль,
зліліся дождж і плач...
Акно не зачыняй,
хай дождж ідзе, як хоча,
хай дождж ідзе ў пакой...
што парасон і плашч!
Ды дзверы зачыні,
ключ павярні ў іх двойчы.
Ключ двойчы павярні.
Застанься толькі сам.
Не той выпадак,
дзе патрэбны сведкі.
І волю плачу дай,
дай выліцца слязам.
Не часта плач да нас прыходзіць гэткі.
Ён — дар, як дар любві,
дар радасных удач...
Хай барабаніць дождж,
па шыбах хай сцякае.
А ты паплач, паплач,
а ты паплач, паплач,
а ты паплач, паплач,
нагода раз такая...
А ты паплач, паплач,
а ты паплач, паплач,
раз хочацца плакаць —
паплач...

КАЗАЧНЫ МАТЫЎ

> Дзяўчынка. Што?.. Хто?.. Хто ты такі?
> Вецер. Я Вечны вецер — Гуляй па свеце... Ты плачаш? Табе вельмі шкада Невядомага салдата?
> Дзяўчынка. Шкада, вельмі шкада... Ён зусім невядомы.
>
> *З п'есы «Скажы сваё імя, салдат»*

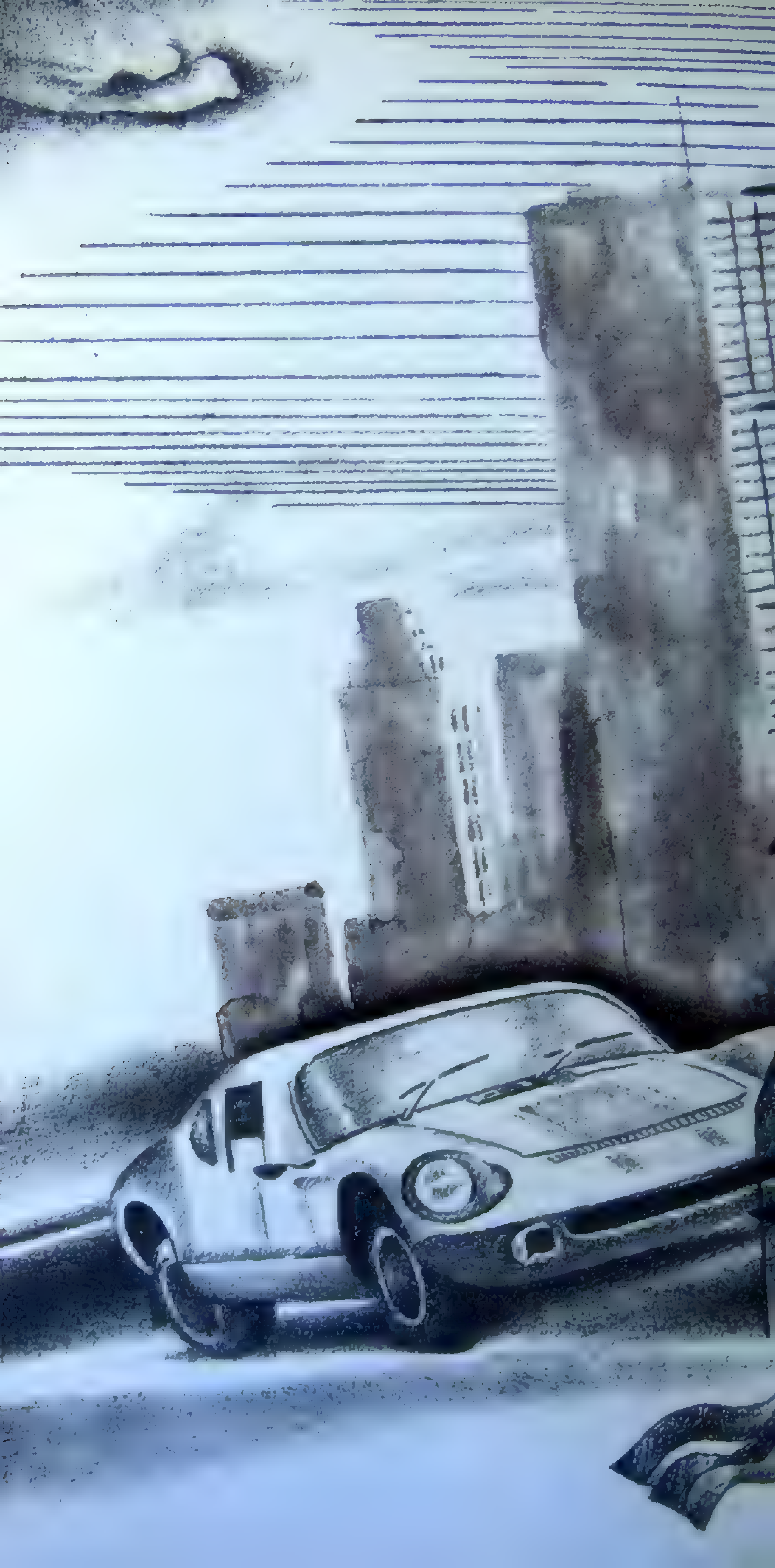
Ветрана, ветрана... Чуеце, дзеці?
То Вечны вецер — Гуляй па свеце.
Ён недзе тут, ён недзе побач.
Ён прылятае заўсёды пад поўнач.
Ветрана, ветрана... Слухайце ўважна.
То Вечны вецер спявае працяжна...
«Я Вечны вецер — Гуляй па свеце.
Не тут і не там я, заўсёды я недзе.
Нідзе я не дняю і не начую,
заўсёды лячу я.
Заўсёды лячу я і чую ўсё я.
Чую ўсё добрае і злое.
Чую заўсёды ваш плач дзіцячы,
ваш шэпт гарачы.
Не проста лятаю-гуляю я ў полі.
Збіраю ўсё крыўды я і болі.
Тых, хто загінуў, не забываю,
я іх адпяваю.
Што чую я — помню, што помню — нашу я.
Выходзіць, дзеці, што маю душу я.
Бывайце, дзеці, пара вам спаць, дзеці,
а мне — ляцеці...»

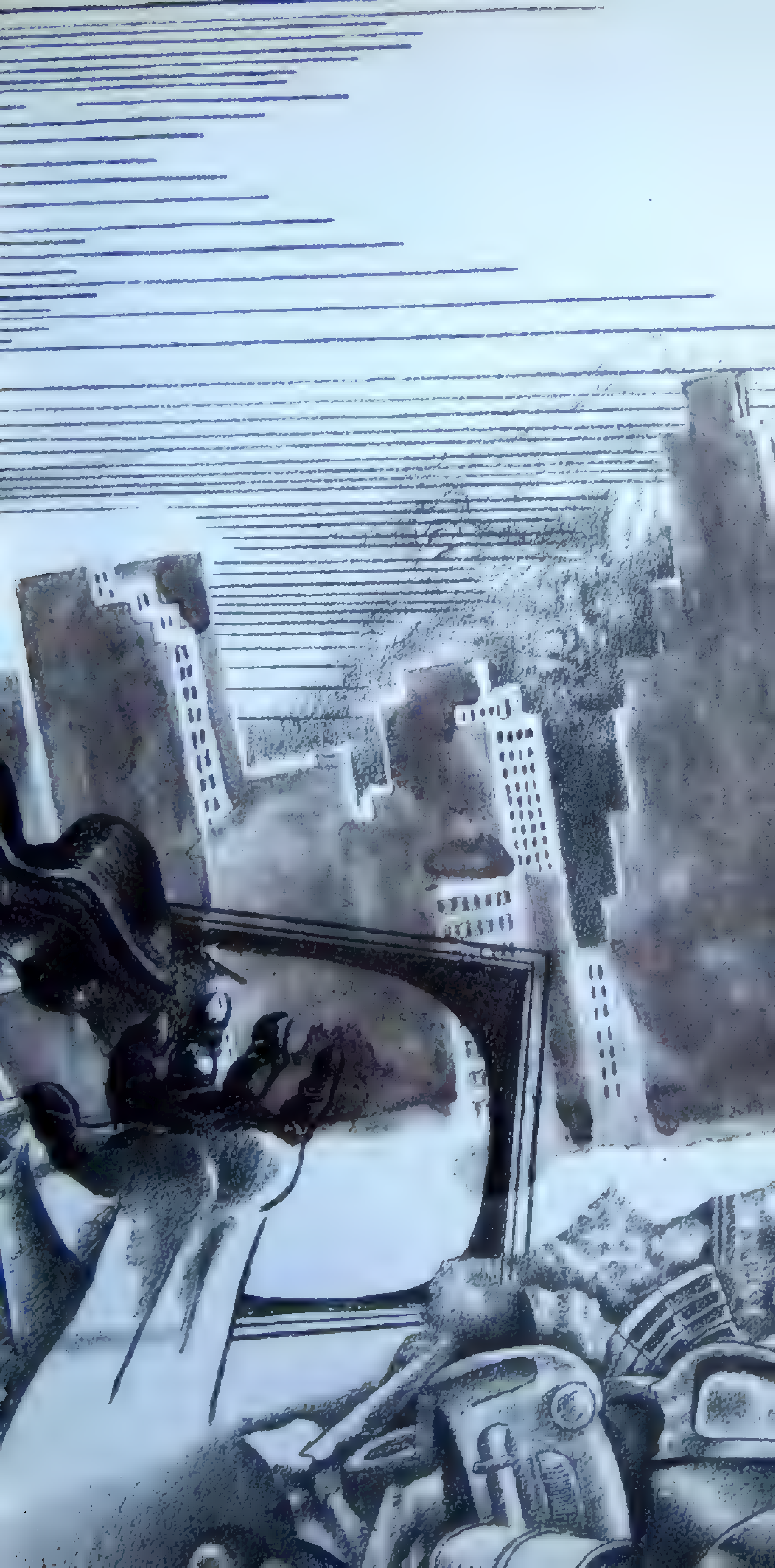
ЭКСКУРС СЁМЫ
ЛІПЕНЬСКАЯ СПЯКОТА
І ПАДЗЕННЕ КАБІНЕТА МАКМІЛАНА

1. Спрэчка гісторыка з сіноптыкам

Не мы надвор'е робім? Што ж,
вы маеце, пэўна, рацыю.

Самотны выгляд кінутых машын,
машын без чалавека і без шын,
машын без вокан, без руля, без фар,
машын-ахвяр...

-

Не мы рабілі гэты дождж
і гэтую ясную раніцу.
Ад нас не залежыць зыход зімы
ці летніх цыклонаў узровень...
Словам, не робім надвор'е мы?
Ды нас надвор'е робіць?
Гэта другое пытанне зусім.
Мы нават не падазраваем,
як мы залежым ад лет і зім,
ад хмар, што ходзяць над краем.
Ты думаеш: вецер кружыць, і ўсё.
А гэта — фартуны калясо,
ласо яе менавіта.
А гэта — твая планіда.
Надвор'е выкіне часам курбет,
мяняе што ход гісторыі.
Возьме і... звергне кабінет.
Скажам, Макмілана — торы.
Не разумееце, пры чым
Макмілан з яго кабінетам?
Бо ў лёсе яго, між іншых прычын,
замешана лета пры гэтым.

2. Ну, і пагода была!

Ну, і пагода была — ну, і пагода! —
восьмага ліпеня шэсцьдзесят першага года!
(Маю на ўвазе апошні век нашай эры,
не маю намеру кранаць герадотавы сферы.)
Ну, і пагода была,— ну, і спякота! —
восьмага ліпеня шэсцьдзесят першага года!
Дыхнуць не было чым
у душным, спякотным Лондане.
Імчалі да Кліўдзена
«ролс-ройсы» з ледзі і лордамі.
Асобы важныя з сваімі
задышкамі, астмамі
імчаліся ў Кліўдзен,
дзе царавалі Астары.
Імчаліся ў Кліўдзен,
дзе ім рабілі ласку —
мікрапагоду стваралі
па-боску, па-царску.

Ну, і спякота была!
Ну, і спякота!
Ратунак адзін быў —
гэта мікрапагода.
Імчаліся ў Кліўдзен,
дзе ў райскіх цяністых шатах
астыць было можна
ад спраў, у сталіцы пачатых.
Імчаліся ў Кліўдзен,
дзе можна было астудзіцца,
прахаладзіцца,
а заадно — разрадзіцца.
Ехалі ў Кліўдзен
госці ў асноўным званыя,
вялікасвецкія,
тытуляваныя,
знаныя.
Напрыклад, імчаўся,
уцякаў ад спякоты і шума
ваенны міністр — запомнім імя —
Джон Праф'юма.
Імчаліся тыя,
хто знаў смак у мікраклімаце.
Збіраліся тыя,
хто быў за свайго тут у Кліўдзене.
(За рэдкім, быць можа,
ўсяго за адным, выключэннем.
Аб ім мы ніжэй
дазнаемся з засмучэннем.)
Ну, і пагода была!
Ну, і спякота!
Ну, і уік-энд быў!
Ну, і субота!
Ну, і гулі, і пілі,
ну, і хлябталі бяздонна,
як п'юць у спякотныя дні
ў лепшых дамах Ландона.
(Не думаў Праф'юма,
што прагі вялікай няўтольнасць
зніжае брытанскую абараназдольнасць.)
Здаецца, пілі ўжо ўсё,
што п'юць джэнтльмены ў ліпені.

Ды смагу ўталіць не маглі,
хоць шмат чаго выпілі.
Тады нехта ўстаў і сказаў:
«Ледзі і джэнтльмены!
Кактэйль незаменны быў,
кактэйль быў проста адменны.
Ды мушу вам нагадаць
закон Архімеда мудры:
каб смагу ўталіць як след,
мала ліць вільгаць унутр.
Патрэбна яшчэ, сябры,
каб вільгаць была і звонку.
Я маю на ўвазе басейн...
Канчайце, панове, гамонку!»
І тут папярхнуўся
ваенны міністр Праф'юма.
На дно свайго келіха
чамусьці ўгледзеўся хмурна.
Калі ж зноў паклікалі
«Панове у парк, калі ласка!»
міністр адчуў:
кальнула, як ток, апаска.
Ва ўсякім выпадку,
калі ішлі паркам цяністым,
міністр Праф'юма
яшчэ не быў аферыстам.
Не быў аферыстам,
ды быў на шляху да скандала.
«Будзем купацца?» —
красуня ў міністра спытала.
Пайшла, на хаду
стала спаднічку расшпільваць.
Праф'юма адчуў:
слабее ваенная пільнасць.
Калі ж ён убачыў:
далей распранаецца Крысцін,—
ён зразумеў:
вось дзе ён — д'ябал, нячысцік.
Заўважыў Праф'юма,
які ў той Крысцін купальнік,
адчуў: гіне ў ім
буйны военачальнік.

Ну, і пагодка была!
Ну, і спякотка!
Крысцін не йшла, а плыла...
Ну, і паходка!
Калі ж пачала
Крысцін скідаць і бікіні,
Праф'юма адчуў,
што лёс яго хутка пакіне.
Крысцін, ты хто?
Багіня? Шоу-гёрл? Какотка?
Ну, і пагодка была!
Ну, і спякотка!
Ну, і спякотка была!
Ну, і знаходка!
Зайграла ў Праф'юма
кроў італьянскага продка.
У нейкі міг ён спасціг,
што хоць гэта ўсё і занадта,
ды ўжо не памогуць яму
ні бог, ні саюзнік па НАТО.
Калі ж пайшло тое
воднае пола, як кола,
не столькі міністрам ён быў,
колькі носьбітам пэўнага пола.
Не, ён да таго не дайшоў,
здымаць каб публічна плаўкі.
Ды Крысцін, шоу-гальшом,
проста вяла да адстаўкі...
Ну, і пагода была!
Ну, і прыгода! —
Восьмага ліпеня шэсцьдзесят першага года.
Ну, і спякота была!
Ну, і пякла, зараза!
Шкодзіла ўраду больш,
чым уся апазіцыя разам.
Ну, і пагода была!
Гарэла міністра кар'ера.
Ну, і спякота была!
Гарэла кар'ера прэм'ера...

3. Д а к у м е н т а л ь н ы э п і л о г

Каб пацвердзіць, што аўтар нічога не выдумаў і ішоў ад рэальных падзей, спашлюся на сведчан-

не аднаго з замежных публіцыстаў (скандал з Праф'юма быў імі пасмакаваны больш чым дастаткова). Ён, у прыватнасці, піша: «Прычынная сувязь наступных падзей і таго ліпеньскага дня зусім відавочная: калі б Крысцін Кілер не зняла купальнік і не ўзнікла перад усімі ў нясціплым выглядзе, яе, магчыма, і не заўважыў бы адзін з кагасцей, а менавіта міністр Джон Праф'юма. А калі б не заўважыў, то і не завязаў бы з ёй раман. А калі б не гэты раман, то справа не дайшла б да хлуслівых тлумачэнняў міністра ў палаце абшчын. Такім чынам, калі б Праф'юма не хлусіў, прэм'ер Макмілан, відаць, не падаў бы ў адстаўку».

I ў заключэнне яшчэ адна дэталь. Па сведчанню таго ж публіцыста, калі на з'ездзе кансерватараў вырашаўся лёс урада Макмілана, то дэлегаты аднадушна пагадзіліся на тым, што вінавата ва ўсім... я н а. Праўда, нічыё імя не называлася. І таму заставалася загадкава-няпэўным, хто ж гэта менавіта я н а? Жанчына? Нячыстая сіла? Ці летняя спякота?..

СЕЗОН ДАЖДЖАВЫХ ЧАРВЯКОЎ

Ці браў хто спакон вякоў,
да гэтага адвячорка,
тэму чарвякоў?
Ну, там... зара ці зорка,
світанак ці раса,
ці светлы воблік каханай,
ці іншых матэрый краса...
А тут чарвяк паганы!

І тым не менш такая тэма дала раптам знаць пра сябе. Здарылася гэта пад вечар 14 красавіка 1978 года. Я вяртаўся дадому, заняты сваімі думкамі і дзённымі ўражаннямі, вяртаўся пад ціхі пошум аднаго з першых дажджоў новай вясны. Дожджык прыемна асвяжаў, хаця ішоў яшчэ неяк нясмела, неяк няўпэўнена, як быццам яшчэ не разышоўся належным чынам, не адчуў дастаткова сваёй пары і сваёй сілы. І тут я ўбачыў, ледзь

не пад нагой, аднаго чарвяка, потым — другога, трэцяга... Ішоў далей і бачыў усё той жа малюнак і пераконваўся, што маю справу з не зусім звычайнай з'явай прыроды. Сялянскі сын, я ведаў дажджавых чарвякоў з дзяцінства. І колькі разоў бачыў іх потым і ў вёсцы, і ў горадзе, і на якой-небудзь далёкай дарозе, бачыў іх, гэтых не самых імпазантных стварэнняў прыроды, але затое самых нязменных спадарожнікаў цёплых дажджоў. І заўсёды стараўся абысці іх старано̂й — або не звяртаючы асаблівай увагі, або з унутранай агідай, у залежнасці ад стану...
Але на гэты раз абысці іх без увагі было немагчыма. Справа ў тым, што ў гэты, насычаны цёплай дажджавой вільгаццю, адвячорак чарвякоў з'явілася надзвычай многа. Яны, як я ўжо казаў, трапляліся на кожным кроку. Прытым як бы свядома стараліся быць у самым цэнтры руху, на самых вачах. Кідалася ў вочы і тое, што чарвякі прыстройваліся чамусьці менавіта на тратуары, на яго асфальце і бетоне, на найбольш, так сказаць, цывілізаванай частцы вуліцы (падумалася з усмешкай: «Урбаністычна настроеныя чарвякі...»). І пакольк гэта было так, і паколькі іх з'яўленне мела масавы характар, то ўзнікала недаўменнае пытанне: «Адкуль яны раптам узяліся? Не з асфальту ж, не з пліт жа гэтых бетонных выйшлі? З дажджом разам выпалі, ці што?» Апошняе меркаванне было, вядома, далёка не навуковым, хоця і магло мець цікавасць як меркаванне навукова-фанастычнае ці як метафарычнае перабольшванне. Як бы там ні было, але калі я вярнуўся дадому і рука сама сабой пацягнулася да блакнота, я зразумеў, што прыйшоў час аддаць даніну дажджавым чарвякам. І стаў накідваць наступныя радкі...

І тут убачыў я іх
на тратуарных плітах,
цёплым дажджом залітых,—
іх, чарвякоў дажджавых.
З'явіліся разам з вясной
яны, ружаватыя жгуцікі.

Убачыў, здзівіўся:
«Жывуць-такі!»
Чакалі пары сваёй.
Чакалі дажджу вясновага, —
як сезона новага.
І вось адкрылі сезон,
зімовы скінуўшы сон.

Сезон дажджоў веснавых —
сезон чарвякоў дажджавых.
Выходзіць, і ў іх, сляпых,
бяскосных і, можа, бязмозглых,
маюцца нюх і слых
наконт законаў розных.
Ёсць час узыходжання зор,
ёсць час прылёту птушынага...
І ў племя чарвячынага
ёсць свае выхад і збор.
Ёсць час зелянення лоз,
ёсць час з'яўлення оды...
І ў чарвяковай пароды —
свой час, свой чын, свой лёс.
Які б ён ні быў мізэрны,
нікчэмны, той лёс чарвякоў,
ды, як і спакон вякоў,
чарвяк дажджу свайму верны.
Магчыма, той цёплы дождж,
тая вясновая слата
яму — і жыццё,
і свята,
і раскоша з раскош.
І, значыць, не раз на вяку
трапляецца ўсё ж чарвяку
такая нагода, як гэта.
Ажыў ён у красавіку.
А ўперадзе яшчэ — лета.
Там чэрвень жа як-ніяк!
Будзе дажджоў багата.
І ўжо адсвяткуе чарвяк
на сваёй вуліцы свята!..

Сезон дажджоў праліўных —
сезон чарвякоў дажджавых.

ЭЦЮД ВОСЬМЫ
ЗІМА Ў НЬЮ-ЙОРКУ

Рознае тут пабачылі мы.
Бачылі мы і тое, і гэта.
Бачылі барвы «індыйскага лета».
Яшчэ не хапала нью-йоркскай зімы.
Ды вось нечакана, пасля імжы,
марозным цыклонам дыхнуў Атлантычны.
Ударыў холад, не свой, а чужы,
а ім-пе-ры-я-ліс-тыч-ны.
Я не цягну сябе за язык,
каб подых цыклону прыпісваць буржую
ці каб наклейваць палітярлык
на халаднечу тую чужую.
Я ўсёй істотай адчуў сапраўды,
слухаючы завыванне зімовае,
што свае халады — паўбяды,
а сцюжа чужая — ўдвайне суровая.
Сказаў суайчынніку свайму:
— Пры добрай пагодзе лягчэй на чужыне,
ды сустракаць на чужыне зіму...
Прызнаюся, кроў у жылах стыне.
Сказаў дыпламат: — Вузавэ рэзон
(штудзіраваў ён французскую мову).
І ў тым жа самым прызнаўся ён,
ён гэтак жа зносіў тут сцюжу зімовую...
Белыя мухі снавалі ў вачах.
Слалася шлейфам белая замець.
Вялі мяне сэрца, воля і памяць
туды, дзе свяціўся родны ачаг...

ЭКСКУРС ВОСЬМЫ
НЕБА І ЗЯМЛЯ

... і Джордж увайшоў у пакой.
— На вуліцы дождж,— прамармытаў ён.
— Гэта дрэнна,— сказаў Кенэдзі спрасонку. Ён мінуту падумаў, а потым цяжка ўздыхнуў.

І ў гэты дзень — дзень забойства Лінкальна — таксама ішоў дождж.

Як сказаў спікер палаты прадстаўнікоў Джон Макормак, «яны былі звалены громам з яснага неба».

Ул. Манчэсцер.
Забойства прэзідэнта Кенэдзі

Знаку нябеснага не было.
Нічога воблака не прадвяшчала,
апроч таго, што яно плыло
і дажджавыя кроплі змяшчала.

Знаку нябеснага не было.
Не мела злога намеру хмара.
Зямное дзейнічала зло,
і злу патрэбна была ахвяра.

Знаку нябеснага не было.
Не спела ў хмары боская кара.
Зямное дзейнічала зло,
выбірала мішэнь для ўдара.

І вось была выбрана мішэнь.
Удаўся ён розумам і ростам —
куды прыкметней і вышэй?
Мішэнь была ідэальная проста.

Неба далёка было ад зямлі.
І ўдарыў не гром з яснага неба.
Грымнула стрэлам цёмная глеба.
Глухая падкорка Освальда Лі
раўкнула: «Плі!»

ПАЎДНЁВАЕ НАЗІРАННЕ

Гэта было ўчора
ці пазаўчора было:
пагода пайшла за мора,
за горы сонца пайшло.
Як быццам былі яны ў змове,
мора з горнай градой,
як быццам стала ўзмор'е
ахвяраю змовы той.

Ці быццам бы нас пакаралі,
нас з марнасцю нашай людской...
Сонца было за гарамі,
пагода — за даллю марской.
Занылі песімісты,
як у вялікай бядзе:
«Дзе ты, дзень прамяністы?
Яснае сонца, ты дзе?»
А ў аптымістаў бадзёра
свяцілася чало:
«Пагода пайшла за мора,
сонца за горы пайшло».
Плач ахапіў узмор'е:
«Адкуль пагоду чакаць?
З мора чакаць надвор'я,
што ветру ў полі шукаць».—
«Зусім не чакаць яшчэ горай,—
гучаў аптымістаў хор.—
Прыйдзе пагода з-за мора,
узыдзе сонца з-за гор!»
Я моўчкі выходзіў на бераг.
І ясна было адно мне,
што можна ў пагоду верыць,
а ў непагоду — не.
Яшчэ сам сабе адзначыў:
«Не бачу сур'ёзных нагод
для вельмі вялікага плачу,
для вельмі бадзёрых нот.
Тым болей не нагода —
непагодны час.
Тым болей што пагода
залежыць часам ад нас.
Яшчэ што ад нас залежыць,
дык гэта — быць сабой,
дык гэта — захоўваць свежасць
надзеі сваёй людской...»

І тут я ўступіў у палеміку з адным нашым вялікім сучаснікам, вядомым вучоным, які сказаў: «Калі гутарка ідзе пра пагоду або гульню ў латарэю, то тут надзея не паможа... А калі мець на ўвазе палітыку, узаемаадносіны людзей, то тут мы павінны спадзявацца. Калі ў чалавека ёсць на-

дзея, то ён паводзіць сябе так, каб гэтую надзею ажыццявіць». Я адказваў: «Нават калі гутарка ідзе пра пагоду, надзея мае сэнс. І ў такім выпадку чалавек, які не траціць надзеі, застаецца ўсё адно ў выйгрышы — з ім была і ў яго ёсць надзея, ён багацейшы за таго, у каго яе няма, і яму ёсць чым падзяліцца з іншымі...»

ЭКСКУРС ДЗЕВЯТЫ
ДЗЕНЬ ПЕРАМОГІ

Дзевятае мая. Сонца гуляе.
Сонца гуляе. Даль веснавая.
Даль веснавая. Радасць жывая.
Радасць і сонца. Сонца і ціша.
Бачна: галінку ветрык калыша.

Чутна: вярнулася птушка з выраю,
песню спявае сваю ціхамірную.
Звісаюць з нябёс да ўлоння зямнога
плады залатыя жыцця... Перамога!

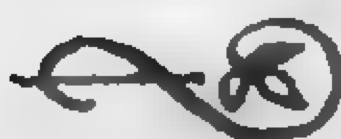
Перамаглі: гармонія — тлум,
добрая воля — гвалт і глум,
святло — карычневую чуму,
вясна — зіму.

ЗАКЛЮЧНЫ ЭЦЮД
ЗАКЛЮЧНЫ ТОСТ

За ваша здароўе,
за росквіт парываў і сіл!
За ваша надвор'е —
каб светлы быў ваш небасхіл!
За ваша здароўе —
здаровыя цела і дух!
За ваша надвор'е —
каб ваш не спыняла рух!
За ваша здароўе —
за стойкасць і жывасць душы!

За ваша надвор'е —
за цёплыя вашы дажджы!
За ваша здароўе,
за вашу любоў і красу!
За ваша надвор'е,
за новую вашу вясну!
За ваша здароўе,
што робіць надвор'е падчас!
За ваша надвор'е,
што робіць здаровымі вас!
За ваша здароўе,
за ваша надвор'е, сябры!
За лёс двухадзіны,
за лёс наш адзіны, зямны!

3

СТУК МАЛАТКА ПАЧАТАК ПАСЯДЖЭННЯ...

Рэпартаж з Генеральнай Асамблеі ААН

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Глядзіць на залу са свайго ўзвышэння,
ацэньваючы момант, старшыня.
Нагадвае парадак дня.
Стук малатка гучыць накшталт сігнала —
сказаць, што не сказала яшчэ зала.
Раз маеш слова, зала,— гавары!
Свет словам ўдасканальвай і твары!

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Тут штосьць ад рытуалу пасвячэння:
«Мы, Аб'яднаных Нацый люд,
выносім злу і войнам свой прысуд...» *
Не слова, можа быць, было ў пачатку.
Ды ў слова веру я ў любым выпадку.
І гавару я: «Слова, ты гучы!
І хай маўчаць гарматы і мячы!»

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Прыўзнята-урачыстае ўзрушэнне
чуваць у першых словах старшыні,
у стоенасці цішыні.
Вось на трыбуну ўжо ідзе прамоўца.
Не дзеля краснага, здаецца, слоўца.
Ёсць словы — пустазелле, пустацвет.
Не імі славіцца зямны наш свет.

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Пайшла па зале сакратарка Джэні,

---

* Перафразіроўка слоў са Статута ААН.

панесла дэлегатам прэс-рэліз,
шматзначна вочы апусціўшы ўніз.
Як у стыхій, прыродных і жыццёвых,
ёсць сіла ачышчальная і ў словах.
Жывое слова часам робіць цуд,
з сумлення і душы змывае бруд.

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Якое ў сэнсе ліку і значэння —
няважна,— важна, каб у добры час
прамоўлены быў першы сказ.
За шыльдачкай прызнанай «Беларашн»
мы ў зале на чале з міністрам нашым.
Вайну ён зведаў, партызан былы,
з трыбуны тут вядзе за мір баі.

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
Гляджу, якое ў нас тут акружэнне.
Не дзеляцца кітайскаю сцяной...
Бахрэйн — насупраць, Кіпр — за спіной,
Бурундзі — злева, а Канада — справа.
Алфавітнае дзейнічае права.
Агульныя алфавіт, зала, час...
А як наконт агульнай мовы ў нас?

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.
І мроіцца: знікае адчужэнне.
І верыцца: скрозь церніі і змрок
наперад робіць чалавецтва крок.
У слоў, як і ў гадоў, сваё злічэнне,
у слоў, як і ў планет, сваё вярчэнне,
свае арбіты, свой кругазварот...
Хай кажа слова чалавечы род!

Стук малатка. Пачатак пасяджэння.

Платны мост

Мы выбіраем шлях наўпрост.
Нас вабіць зелень, гладзь рачная.
Ды бачым знак, ён азначае,
што перад намі — платны мост.
Ужо даўно адкрыта ты,
даўно абжыта ты, Амерыка.
Ды, як Калумб, крычу я: «Эўрыка!
Я бачу платныя масты!»
Той знак мільгае ўсё ў вачах.
Ён мае бізнес на прыкмеце:
раней чым выбраць мост і шлях,
правер, ці ёсць што ў партманеце.
Мне робіцца не па сабе.
Хадзіў і ездзіў ты нямала.
Масты страчаліся, бывала.
Ты чуў, як дзеўчына спявала
у маладой сваёй гульбе:
«Цераз рэчку быструю
я масточак выстраю.
Хадзі, хадзі, мілы мой,
хадзі летам і зімой».
Ты ведаў: іншаю цаной
знаходзім бераг, веру, мэту.
А тут табе: «Гані манету —
і супрацьлеглы бераг твой...»
Няцяжка уявіць мой стан,
як вырас бераг у рэальнасці.
Ілюзія недасягальнасці
развейвалася, як туман...

Магільнік машын

Самотны выгляд кінутых машын,
машын без чалавека і без шын,
машын без вокан, без руля, без фар,
машын-ахвяр...
(«Знімаюць нумар і кідаюць. Хто на абочыне, за горадам, а хто і проста на гарадской вуліцы... Чаму, у якім выпадку гэта робяць? Тады, калі машына выходзіць са строю і яе трэба рамантаваць. А рабіць рамонт нявыгадна, бо гэта дорага каштуе. Для таго каб адвезці машыну на звалку, трэба таксама заплаціць не менш чым 30 долараў. Вось і стараюцца пакінуць яе тайком, нелегальна. Папярэдне зняўшы нумар... Потым машыну разбіраюць негры — на запасныя часткі для сваіх майстэрняў».)
Ахвяр — чаго? Абставін? Волі злой,
што абыходзіцца без літасці?
Ахвяр няверпасці людской,
людской празмернасці і сытасці?
Дзе тыя добрыя вякі,
дзе тыя мудрыя часіны,
калі з ашчаднасцю шчаслівай
мы падбіралі гайкі і цвікі?..
— Чакайце, гляньце, ну, а гэта што?
Направа, ля падножжа схіла...
— А гэта, гэта могільнік аўто,
сказаць інакш: іх братняя магіла.
Шафёра я прашу: «Прытармазі.
Такога і ў жыцці не ўбачым мы
на нашай Белай і на ўсёй Русі,
хоць свет стары нанова перайначылі...»

Спыніліся, стаім, глядзім.
Металалому груды — тыя могілкі.
Так, мала тут здаровай логікі.
Так, сапраўды тут крах ды прах адзін.
Калі ж мы зноў крануліся у шлях,
пампроіўся, застыў ў маіх вушах
кліч з могілак, гартанна-металічны:
«Гэты ты, «Б'юік»!
Гэй ты, «Лінкольн» сталічны!
Чаго імчышся ты на ўсіх парах?
Хіба табе, шаноўны, невядома,
што ты ў гасцях яшчэ, а мы ўжо дома?
Спыніся і ўшануй наш прах!»

«І ты, шыкоўны «Лінкольн», і ты, «Форд» навейшай мадэлі, і вы, бліскучыя «Кадзілак» і «Крайслер», што так безуважна імчыцеся міма, і вы, нашы замежныя сабраты «Фольксваген», «Вольво», «Дансун» *, што так безаглядна радуецеся сваёй канкурэнтаздольнасці і таксама не звяртаеце на нас ніякай увагі,— усе вы не станеце, спадзяемся, адмаўляць, што і мы ў свой час гэтак жа, як і вы, збягалі ва ўсім сваім бляску з канвеера, і гэтак жа, як і вы, імкліва імчаліся па шляхах-дарогах... Вы не станеце, спадзяемся, адмаўляць, што і мы ў свой час гэтак жа, як і вы, верна служылі чалавеку, цешылі яго вока, эканомілі яго сілы і час, стваралі яму камфорт. Мы верна служылі яму, а ён...
А ён вось так аддзячыў у адказ.
Ён нас — на злом,
на лом,
на сметнік.
Так, вы яшчэ ў гасцях,
ды прыйдзе час...
Ды помніце:
п вас кожны ўжо — смертнік.
І колькі б вы ні выціскалі міль,
наш лёс чакае вас усіх... Амінь!»

---

* Апошнія тры назвы ў адрозненне ад папярэдніх, амерыканскіх,— маркі машын, якія пастаўляюць на амерыканскі рынак, адпаведна, заходнегерманская, шведская і японская фірмы.

Бедныя, бедныя бednякі

Цярпець не магу бедных,— раптам падумаў ён,— ненавіджу іх за тое, што яны бедныя.

Ф. С. Фіцджэральд. Вялікі Гэтсбі

Глэдзіс цягнула яго ў дарагі рэстаран, каб палюбавацца на багатую, элегантную кампанію, паглядзець, як ядуць высакародныя людзі. Яна горача любіла багатых і гэтак жа палымяна ненавідзела беднякоў.

Э. Сінклер. 100%

Канэлі ненавідзеў нястачу саму па сабе. Па словах Джонсана, якія былі сказаны ў прыватнай размове, Канэлі адчуваў сябе добра толькі ў касцюме за трыста долараў, у чаравіках, зробленых на заказ, і ў кампаніі людзей, апранутых гэтак жа, як ён.

У. Манчэсцер.
Забойства прэзідэнта Кенэдзі.

Мудрасці даўняй урок
я атрымоўваў рана:
«Бедность — не порок»,
«Беднасць — не загана».
Так гаварыў народ.
Так сцвярджала ява.
А тут другі падыход,
тут другая справа.
Дзе ўжо тут да любві,
да памяркоўнай спагады!
Гані яго, беднага, бі,
кляймі апошняй пагардай!
Не давярай бедняку!
Будзь цвёрды, як ойча Кальвін.
Працягне нябога руку —
дай замест хлеба камень.
Бравая ледзі адна,

сваячка духоўная Спенсера,
клікнула весела-песенна:
«Беднякам — вайна!
Ім не аб'явіш вайны,
будзе нам разам цесна.
Тут жа стануць яны
тормазам для прагрэса...»
Хай вам імя — легіён.
Ды жыць не ўмееш багата,
не ўмееш нажыць мільён,—
ты — персона нон грата.
Калі ж ты сам бядняк,
як быць тады з беднякамі?
Ад іх адбівайся ўсяк —
нагамі і рукамі.
Паколькі ўсё зло і дрэнь
у іх, немаёмных Джонах,
ад іх уцякай далей,
як ад пракажоных.
Сам не будзь беднатой!
Адкінуўшы страх і пакору,
па лесвіцы той залатой
карабкайся, лезь угору.
За ногі трымаць будзе хтось,
хтось будзе чапляцца за крыссе,—
бі ў зубы, зганяючы злосць,
і да свайго імкніся.
Ірві з беднатой, і дабратой,
душу выганяй дубінай,
і будзеш ты на крутой
ступеньцы жаданай драбіны.
Здабудзеш ты мільён,
і зменіцца ўсё адразу:
знімуць з цябе праклён,
змыюць з цябе праказу.
Усчэпіш ты хоць адзін
брыльянт на сабачы ашыйнік,—
і ты ўжо грамадзянін,
і ты ўжо суайчыннік...
Што ж меў на ўвазе народ,
які вучыў старанна:
«бедность — не порок»,
«беднасць — не загана»?

Вясельны гусь

**Сучасная амерыканская песенька
ў вольным перакладзе**

Паслухай, Том, паслухай, Том,
ты любіш сваю Лолу?
Ты дорыш ёй сто тысяч тон
трынітраталуолу?
Сто тысяч тон,
сто тысяч тон
трынітраталуолу!
На нейкі там грашовы чэк
або камплект пасцельны...
Запомню, любы Том, навек
падарак твой вясельны.
Мае падушкі — без вагі,
падарак мой — пуховы.
А твой, а твой зусім другі:
шматтонны, выбуховы.
Не знаю толькі, як мне быць
з дабром, што прываліла?
А можа, фарш з яго зрабіць?
Вось гэта будзе сіла!
Начынім фаршам тым гуся,
яшчэ належным чынам
нафаршыруем парася,
яшчэ пірог начынім.
Хай ад закусак гнецца стол,
згінаецца да долу!..
Сто тысяч тон,
сто тысяч тон
трынітраталуолу!
Я ўяўляю, мілы Том,
як гэта усё будзе.
Гасцей збярэцца цэлы дом,

збярэцца мнагалюддзе.
Я беласнежная уся,
а ты ўвесь чорна-белы...
Садзімся ўсе вакол гуся,
сядзім, пакуль ён цэлы.
Ды хтось бярэцца ўжо за нож,
прымерыўся... Не, Томі!
Занадта страшна гэта ўсё ж! —
Ні нас, ні сцен, ні столі!
Тваю фантазію цаню,
размах твой незвычайны.
Ды пашкадуй любоў маю,
пярсцёнак свой вянчальны.
Паслухай, Том, паслухай, Том!
Прыходзіць думка ў галаў,
чым замяніць сто тысяч тон
трынітраталуолу...

Сто тысяч тон,
Сто тысяч тон
трынітраталуолу!

Тол больш не ў модзе, не ў цане.
Замест той мегатоннай
лепш, Томі, адары мяне
ты бомбачкай нейтроннай.
Яе гатовы ўсе хваліць.
З ёй, Том, не будзе страшна.
Яна нас ціха спапяліць,
нас і вяселле наша.
Вось будзе здорава — ха-ха!
Спаліў агонь пякельны
гасцей, нявесту, жаніха,
ды цэлы гусь вясельны.
Смерць тая — як вада з гуся.
Мы мёртвыя, ён цэлы.
Я беласнежная уся,
а ты ўвесь чорна-белы...
Яшчэ больш страшна, любы Том!
Ты чуеш сваю Лолу?
Вазьму я лепш сто тысяч тон
трынітраталуолу.

Сто тысяч тон,
сто тысяч тон
трынітраталуолу!

«Хачу жыць марудна...»

Старога фільма кадры...
Зялёны воз паўзе.
Абняўшы свой воз пакаты,
фермер песню пяе.

Воз то робіць крэн,
то зноў плыве, як судна.
Фермерскай песні рэфрэн:
«Хачу жыць марудна».

Пацішу скрыпіце, колы,
пакрыху тупай, мой конь,
травінка, пяткі паколвай,
былінка, лашчы скронь.

Хачу, каб міг самы дробны
пражыць і заўважыць, каб
жыцця залатыя кроплі —
кап-кап-кап...

Сусед на аўтамабіле
памчаўся кудысьці ў свет,
памчаўся ў дыме і пыле...
Куды так спяшыш, сусед?

Ты ж ведаеш, сказана мудра:
там добра, няма дзе нас.
Сусед, пабудзь марудам,
сусед, збаў крыху газ.

Калышацца конская грыва...
Мне з маёй цёплай травы,
мне з воза відаць асабліва.
Куды леціцё так вы?
Як з гары, як з абрыва!
Як на злом галавы!

Амерыка, што з тваім людам?
Куды так бяжыць, спяшыць?
Хачу быць марудам,
марудна хачу жыць!

Узоры гандлёвай тэлерэкламы

Ты — мой лёс,
ты — мая зорка,
ю а май ста...
Дзеля цябе скокну з маста
на віду ўсяго Нью-Йорка.
Цешуся тварыкам тваім мілым.
Ды быў бы мілей ён і цікавей,
калі б ты мылася іншым мылам —
фірмы «Камэй».

* * *

— Вам не шанцуе, міс, у каханні?
— Вы хочаце быць шчаслівай, мэм?
Тут сродак адзін: ужывайце крэм
«Рэўлон кампані».

* * *

Джон, я ўчора была з другім...
Не, я сустрэла не супермэна,
не, ён зусім не шэрыф Макена.
Ды ён быў апрануты адменна,
быў незвычайны гальштук на ім.
Джон, я гатова цябе любіць,
быць вернай табе да дамавіны.
Але для гэтага ты павінны
гальштук якраз такі купіць.
Хочаш, сама ў магазін назваию.
Купім — зноў вернем згоду і мір мы.
(А на экране — назва фірмы,
адрас на Лексінгтон-авеню,
паштучная, парная цана,
гальштук той фірмы, ён і яна.)

Свабоду Джону Харысу!

Ка̀ты заняты сваёй справай.
Джэймс Болдуін

**Мне падабаецца пільнасць газет,
іх здольнасць вось так,
без фразы, без фарсу,
крыкнуць трывожна на ўвесь свет:
«Свабоду Джону Харысу!»**

**Чорным па белым —
нядрэмным пяром.
Значыць, іначай нельга.
Значыць, дзесь зло
бярэ верх над дабром...
Людзі, ратуйце негра!**

**У болю людскога і вясны
ёсць рыса адна агульная —
раптам заліць абсяг зямны,
запоўніць сэрца чуйнае.**

**Вясна за акном маім плыве
пад воблакам, як пад парусам.
Гляджу на вясну, а ў галаве:
«Свабоду Джону Харысу!»**

**Бачыў я чорны, як вугаль, Гарлем.
Здавалася: ў тым, як выжара, Гарлеме
лёсы ў пакутах вякамі гарэлі,
перагарэлі — на боль і гнеў.**

**Бачыў Гарлем — чорны, як ноч.
Бачыў труп негра на яркім Брадвеі:**

побач ляжаў акрываўлены нож,
навокала плямы барвавелі.

Якога колеру ў негра кроў? —
дазнацца ў расіста я стараюся,
пытаюся ў спраў заплечных майстроў...
«Свабоду Джону Харысу!»

Я слухаў у зале ААН удаву
Марціна Лютэра Кінга.
Словы, як росы на траву,
падалі ціха-ціха.

Яна гаварыла аб сіле пакут,
аб тым, каб цярпець ахвяры ўсе...
Місіс Кінг, а як быць тут?
«Свабоду Джону Харысу!»

Хваліцца алабамскі кат:
«Электракрэсла ў рабочым стане».
Маўляў, як толькі будзе загад,
то справа за ім, за катам, не стане.

Чуеш, калега? А ты копіш злосць
на сябра па цэху, на брата па класу.
Для злосці другія аддушыны ёсць.
«Свабоду Джону Харысу!»

«Вязні, дзейнічаць будзем ці не?» —
рашуча пытаўся Джон Харыс.
Што думае ён аб новай вясне?
Што бачыць у камеры зараз?

Так, я падзяляю пільнасць газет.
Злачынна прыпадабняцца страусу.
Няхай увесь свет грымне як след:
«Свабоду Джону Харысу!»

Змест

1

2

3

Анатолий Ильич
ВЕРТИНСКИЙ

ВЕТРЕНО

Книга поэзии

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»
На белорусском языке

Рэдактар
І. І. Калеснік

Мастацкія рэдактары
В. П. Жыжэнка, А. М. Малышава

Тэхнічны рэдактар
Т. М. Сокал

Карэктар
А. Т. Глушчанка

ІБ № 533
Здадзена ў набор 05.01.79. Падп. да друку 10.04.79. АТ 01098. Фармат 84×90$^{1}/_{32}$. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная новая. Высокі друк. Ум. друк арк. 6,30+0,70 укл. Ул.-выд. арк. 5,82. Тыраж 6000 экз. Зак. 1897. Цана 1 р. 20 к.
Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, Паркавая магістраль, 11.
Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Вярцінскі А.

В 35 Ветрана. Кніга паэзіі. Мастак Ю. Зайцаў.— Мн.: Маст. літ., 1979.— 144 с., 8 л. іл.

Новую кнігу Анатоля Вярцінскага «Ветрана» склалі творы апошняга часу. Гэта вершы аб тым, што непасрэдна перажыта, заўважана, асэнсавана паэтам, гэта лірычны роздум пра сённяшні дзень, пра маральныя каштоўнасці жыцця, пра шчасце і каханне, пра складаныя ўзаемаадносіны ўнутранага і вонкавага свету чалавека (апошняй тэме прысвечаны цэнтральны твор зборніка, паэма «Колькі лет, колькі зім!»).

Заключны раздзел кнігі складаюць вершы, звязаныя з паездкай аўтара ў ЗША ў складзе дэлегацыі Беларускай ССР на XXXII сесіі Генеральнай Асамблеі ААН.

В $\frac{70403-126}{М 302(05)-79}$ 39—79

ББК 84 Бел 7

Бел 2